

ČLOVĚK ^{SID} A PŘÍRODA

OBČASNÍK
ROVERSKÝCH
KURSŮ LS

ROČNÍK 3
ČÍSLO 1

UŽ JE TO TADY!!!

CO?

NO PŘECE NOVÝ FONTS SPECIÁL

Na rozdíl od klasického Fontu, který přináší nejrůznější informace, které se mohou při práci s R+R (a nejen s nimi) hodit a který vychází přibližně jednou za čtvrt roku, jsou speciály věnovány jednomu tématu. Dle tematických oblastí jsou barevně rozlišeny takto:

- žlutá - rovering a společnost
- červená - rovering
- zelená - rovering a příroda

EKOLOGIE znamená - vzato etymologicky doslova - logos o domě, domově, neboť řecké OIKOS znamená česky dům, obydlí, sídlo, ale též společenství domácností, rodiny. Řecká obec vznikala procesem, kterému historografové říkají SYNOIKISMOS, tedy spojování domů, rodin do celku, zvaného POLIS. Vznikem tohoto nadrodového společenství se přirozeně hlásí i starost o dobro nového útvaru, založeného již nikoli na pokrevních, příbuzenských vazbách. T: to starost se jmenuje politika. Tedy eko-logická starostlivost, totiž péče o domovy, respektive o náš společný domov, je bytostně politickou záležitostí.

Dnes užíváme slovo "ekologie" v užším slova smyslu: jde o nauku o životním prostředí. A chápeme ji často jen jako záležitost, týkající se čistoty vod, vzduchu, zdraví přírody. To vše samozřejmě ano, ale též daleko víc: prostředí implikuje celou hydrosféru, litosféru, atmosféru i biosféru - včetně lidské účasti. Zdůrazňují: účasti. Neboť péče o prostředí se nema týkat jen antropocentrických zřetelů, totiž jen toho, aby nám, lidem, vše bylo k dispozici co nejdéle a nejlépe a co nejméně škodlivě. Účastnit se znamená partnerství. Jde o vzájemný respekt bytostí, které spolubyjují ve společném domově.

To je, soudím, tím vlastním, nejhlubším principem ekologickým - a všechny ostatní musí být v něm zakotveny. Jinak hrajeme lišácky podvodnou hru. I zde jde tedy o prospěch všech účastníků, k tomu je nutno orientovat i zřetele nižšího řádu. Ekologie je takto morálním postojem k veškerenstvu.

Radim Palouš: Příloha T-magazínu ke Dni Země 1992

Člověk a příroda. Téma o kterém se dnes často mluví, téma o kterém dnes a denně slyšíme spoustu slov. A jakoby se z té záplavy slov pojednou náš vztah k přírodě začínal vytrácet.

Člověk a příroda se jmenuje toto číslo. Profesor Kohák se zabývá tímto vztahem z pohledu filosofa a občana. Ing. Urban z hlediska "profesionála" zabývajícího se ochranou přírody. A Jean Giono? Ten nám dává velký příklad služby, vycházející z krásného vztahu člověka k přírodě.

Děkujeme všem, kteří se na vydání tohoto Fontu podíleli. Zejména autorům textů a ilustrátorům. A dále náš dík patří Darině Vystrčilové, paní Bílkové a Milanu Žaloudkovi.

Marek & Božo

Vydáno ve spolupráci s ekologickým bratrstvem, jako skripta k činovníckým zkouškám.

HOVORY O OCHRANĚ PŘÍRODY

František Urban

ředitel odboru ochrany přírody na MŽP

ilustrace : Vlastimil Toman - Ácek

"V ošklivých částech města je největší zločinnost. Neuerlia je neustálým zdrojem starostí vídeňského policejního prezidenta. Přitom je to skutečně to nejošklivější, co kdy bylo ve Vídni vytvořeno. Ke vzniku něčeho tak skutečně ošklivého mohlo dojít právě proto, že architekti jsou slepí k věcem, které jsou výrazem přirozené harmonie. K tomu by, ale nemuselo docházet. Tady by se dalo něco udělat! Myslím, že úplně postačí, když budou děti a mladí lidé vyrůstat v prostředí, které jim nebude bránit ve vnímání harmonie. Když se to jednou naučí, poznají ji všude. Problém je ale právě v tom, že naučit se rozlišovat harmonii od disharmonie vyžaduje trénink. Děsí mě představa, že ve velkoměstech vyrůstá stále větší množství mladých lidí. Mám v tomto ohledu špatné sociální vědomí, protože já sám jsem vyrůstal v prostředí, které bylo skutečně harmonické. Kde se ale mají tyto mladí lidé, kteří nepoznali krásu a harmonii přírody, naučit potřebné zodpovědnosti a úsudku, až budou jako politici a podnikatelé ovlivňovat a řídit osudy biologického komplexu naší Země?"

Kurt Mundl: Zachraňme naději - Rozhovory s Konradem Lorenzem

HOVORY O OCHRANĚ PŘÍRODY

Přednáška Ing. Františka Urbana, ředitele odboru ochrany přírody na MŽP, na 5. ekologickém semináři ve Skryjích 30.4.1993

Vyprávět skautům o tom, jak je potřeba přírodu chránit a proč, považuji za zbytečné. Ale už nepovažuji za úplně zbytečné říci něco o tom, jak si vlastně kdo přírodu představuje, protože každý si pod slovem příroda představuje něco odlišného, a každý z nás v přírodě konec konců nachází věci, které se chránit nemusí, dokonce nesmějí, a také ty, které se chránit musí. Kdybychom dělali průzkum veřejného mínění v průměrné populaci, od venkovských až po městské lidi, od mladých až po staré, asi bychom byli překvapeni, jak rozdílné názory mají na to, co se má v přírodě chránit. Pravděpodobně bude hrát velkou roli prostředí, ve kterém člověk vyrůstá v raném dětství. Velice souhlasím se slovy Konrada Lorenze, která byla přečtena v úvodu. Psychologové říkají, že na vytváření obrazu krásna a harmonie má největší vliv prostředí, ve kterém člověk žije okolo svých tří, čtyř, pěti let. Že si v té době vtiskne do paměti okolí, prostředí, ve kterém žije, a je ochoten a schopen toto prostředí považovat za to nejkrásnější na světě. Nebo za to, ve kterém se nejlépe cítí, ve kterém se cítí doma. To je velmi významná záležitost. Jestliže je to pravda, pak to znamená, že by v ošklivých částech měst, jak to popisuje Konrad Lorenz, lidé neměli vyrůstat. Mělo by se jim to zakázat. A zkušenosti z některých západních velkoměst, zejména amerických černošských čtvrtí ukazují, že lidé, kteří vyrůstají po celé generace v neuvěřitelně špatném prostředí se děsí toho, když se dostanou náhodou přírody. Je to pro ně něco tak cizího, že se s tím vůbec nedovevou srovnat.

Takováto postoje jsou velice svízelné. Vedou skutečně k té kriminalitě, o které se Konrad Lorenz zmiňuje. Vedou i k různým

neobvyklým úchytkám ve vývoji lidské civilizace, vedou k agresivitě a nakonec vedou k určitému vymizení citu pro život, citu pro živé bytosti, pro jednotlivé části přírody a možná, že už jste i vy sami měli možnost pozorovat, jak se někteří lidé nesmírně krutě, ohavně dokáží chovat k živým tvorům, a nebo třeba i k rostlinám. Přírodní harmonie je tedy pro život člověka věc velice potřebná, a lidé by se měli snažit, aby se každý mohl v životě setkávat s přírodou a s přírodním prostředím málo narušeným. Zvláště pak v dětství. Ovšem teď právě nastává otázka: co tedy máme za harmonickou a pěknou přírodu považovat? Tady už dochází k velkým rozporům i mezi lidmi, kteří vytvářejí životní prostředí, anebo kteří chrání přírodu. Protože tvorbou a ochranou přírody se nezabývají jenom lidé vyškoleni ve vědách biologických, ale zabývají se jí například také krajinní architekti. Vůbec architektura, zejména architektura zabývající se výstavbou sídlišť a měst, urbanismus, má velice blízko k přírodě a s přírodou ve svých projektech počítá. Jenomže právě pohled architektů na vytváření nebo dotváření přírody může být zase úplně cdišný od toho, co si v přírodě přejí zachránit biologové. Ochrana přírody je tedy komplex velice složitý a měli bychom se podívat alespoň na některé její základní směry. Nejobvyklejší, skoro bych řekl fundamentalistický směr v ochraně přírody je takový, který tvrdí, že za jedinou správnou ochranu přírody lze považovat tu, která chrání přírodu původní. Je to jistě velice romantická představa, že ochrana přírody pomáhá zachránit zbytky pralesů a jiných zbytků původní přírody, které se tu a tam na Zemi vyskytují. V některých zemích více, v některých méně. Neříkám, že záchrana těchto zbytků, pokud někde jsou, nemá žádný význam. Má obrovský význam, především studijní, a za druhé má význam jako jakási genetická banka, protože ve zbytcích původní přírody se vyskytují druhy, které z člověkem kultivované přírody už vymizely. Jenomže kdybychom se soustředili jenom na zbytky původní přírody, tak, například ve střední Evropě, nemáme prakticky co chránit. Protože zbytků původní přírody je tak nepatrné množství, že kromě několika světoznámých pralesů, jako je Boubín a Žofin je nenajdete,

a když se podíváme skutečně podrobně na ty existující, tak zvané pralesy, tak musíme říci, že se od původních pralesů už hodně liší. Že to zdaleka nejsou společenstva tak bohatá, a žijící takovými přírodními cykly, jako měly původní pralesy. Ovšem ortodoxní ochranáři na tomto velice často trvají, a mnohokrát si pomáhají alespoň terminologií, která pochází ze studia původních společenstev, a proto i v popisech různých chráněných území a rezervací můžete číst věty jako: charakteristika rezervace - zbytek původního lužního lesa.

Existuje celé vědní odvětví v botanice, které se snaží rekonstruovat pomocí nejrozličnějších metod obraz toho, jak vypadala původní společenstva v době, kdy ho začal ovlivňovat člověk a v tomto odvětví vědního oboru, kterému se říká geobotanika existuje i tak řada různých škol, které se někdy velice liší ve svých východiscích, a hlavně pak ve svých závěrech. Protože rekonstruovat na kterémkoli místě původní společenstvo, hypoteticky ho rekonstruovat, jenom si říct, jak asi vypadalo, je nesmírně těžké, a konec konců jsou to všechno jenom odhady, podložené tu a tam hmotnými důkazy.

Můžete mi věřit, mám v tomto ohledu dost velkou zkušenost. Když jsem začal před mnoha a mnoha lety, snad už je to pětadvacet let, pracovat ve státní ochraně přírody v Jihočeském kraji, tak tam na stole v kanceláři ležely návrhy na lesní rezervace v údolí Otavy, mezi Pískem a Zvíkovem. Byly to čtyři rezervace a byla to skutečně velmi zajímavá území, zvláště jedno z nich zvané Žlíbky u Vráže. Podařilo se všechny skutečně vyhlásit. Žlíbky u Vráže jsou zajímavý komplex suťových lesů kolem Otavy, chvíli stinných, chvíli osluněných, kde se střídají různá

lesní společenstva. Autorem návrhu byl jeden z nejvýznamnějších českých geobotaniků, Dr. Moravec, z botanického ústavu Akademie věd v Průhonících. Bylo popsáno, jaká by to měla být společenstva, jenomže všechna ta společenstva byla, posuzována okem lesníka, jasně ovlivňována člověkem. Ty lesy byly určitě pěstované. Proto jsem se vypravil za Dr. Moravcem, aby mi řekl, jaké procentické zastoupení by jednotlivé dřeviny v původním lese měly mít. Dnes tam bylo asi 60% habru, 40% dubu, a já jako lesník jsem věděl, že je to nesmysl. Habr nemohl mít v přirozených porostech takové zastoupení, protože ve zbytcích pralesů, které známe se drží v podúrovni a dub jasně převládá. Začal jsem se tou otázkou zabývat i na jiných lokalitách, a zjistil jsem, že je to otázka neřešitelná. Nikdo vám to neřekne. Žádný vědecký pracovník není schopen stanovit tak zásadní věc pro rekonstrukci přirozeného společenstva, jako je početní poměr, jednotlivých druhů. On ví, že tam je dub a habr. Ale neřekne vám, kolik dubu, a kolik habru.

To znamená, že při ochraně těchto přirozených společenstev se dopouštíme první základní chyby, můžeme chránit něco, co vůbec původní nebo přirozené není a co se od toho, co tu bylo před příchodem člověka, podstatně liší. Za druhé, nepočítáme s tím, že nic v přírodě není stabilní, že příroda se vyvíjí nejenom ve velmi dlouhých geologických obdobích, ale vyvíjí se i ve velmi krátkých časových úsecích. Stromy, i když jsou dlouhověké, mnohem delšího věku než člověk, tak přece jenom rostou, stárnou, vyvíjejí se a určitým způsobem působí na své okolí, a pod každým stromem je prostředí zase pro nějaké jiné druhy. Střídání dřevin znamená někdy střídání různých společenstev na stejném místě za stejných podmínek. A to všechno je ještě komplikováno dvěma důležitými věcmi. Za prvé, poměrně krátkodobými změnami klimatu, které lidé velice často nezaznamenávají, protože ačkoliv jsou krátkodobé, tak jsou přece jen delší než lidský život. Když si přečtete nějaké vyprávění z minulého století o životě na venkově, nějaké romány, třeba Raisovy, tak vám určitě přijde nápadné, jak se tam popisuje zima: metr sněhu, dva metry sněhu, na Šumavě čtyři metry sněhu, lidé v horách

nevycházeli celé měsíce z chalupy, jezdilo se na saních od listopadu do března, a pak najednou přišlo jaro, bylo teplo, na Svatého Josefa děti chodily boso. To je naprosto odlišný obraz běhu klimatu, než jaký prožívá naše generace. Dokonce už to bylo vědecky zkoumáno. Původně si toho všimnul francouzský historik Emmanuel Le-Roi-Ladurie. Studoval vlastně daňová příznání a naturální dávky, které ve středověku platili vesničané svým pánům, a z toho usuzoval, kolik vína se kde vypěstovalo. A zjistil, že v krajích dnes vinorodých, byla ve středověku období, kdy tam vůbec nerostla vinná réva a kdy se dávky platily v jablkách. A naopak zase byla období, kdy tam bylo teplo, rostlo tam víno a mělo ohromné výnosy. Začal se zabývat historií klimatu a napsal o tom krásnou knížku "Historie klimatu od roku 1000". Ukazuje se, že jenom za poslední tisíciletí Evropa prošla dvěma velmi teplými a nejméně jednou velmi chladnou vlnou. A přibližně od roku 1890, se Evropa otepluje. Nesvádějme to na skleníkový efekt. Teď nechci mluvit proti svým kolegům, klimatologům, kteří mluví o skleníkových plynech a o takových věcech. Ale, já se obávám, že se jednoho dne může ukázat, že tyto věci existovaly i dříve. Bývala období, která se výslovně lišila od dnešní doby, například daleko větším teplem a daleko větším suchem ve střední Evropě. Jedno z takových teplých období nastalo někdy po roce tisíc, a umožnilo rozsáhlou kolonizaci Evropy a rozvoj civilizace, protože po roce 1000 skončila poměrně prudce jedna chladná, jakási maličká doba ledová a znamenalo to stabilizaci zemědělských kultur, vytváření prosperujících knížectví a království v celé Evropě. Doba, kdy Karel IV. zaváděl vinnou révu - ale on ji vlastně nezaváděl, zaváděli ji už před ním Přemyslovci, to byla doba, která byla ve svých klimatických charakteristikách pravděpodobně ještě teplejší než doba dnešní. A naopak, od konce 16.století přes století 17., s vrcholem ve století 18., byla nejchladnější doba, jakou Evropa zažila za posledních nejméně pět tisíc let. Říká se jí dokonce mezi klimatology malá doba ledová. Řekne se, dobrá, tak se klima změnilo, na přírodu to přece nemělo vliv. Ale právě že mělo.

Když se podíváte do Boubínského pralesa, možná, že ho někteří znáte, tak i laika překvapí, že mladé stromky zde rostoucí, jsou prakticky všechny listnaté. Že jsou tam buky, a nebo javory, nebo jilmý, kdežto ty nejstarší mohutné stromy jsou smrky a jedle. Smrk a jedle se dneska v Boubínském pralesě přiš nezmlazují. Smrk jenom výjimečně, na padlých kmenech. V Žofínském pralesě je to ještě nápadnější. V Žofínském pralesě v Novohradských Horách, který je naší nejstarší rezervací, bylo popisováno v době jeho založení roku 1838, že se jedná o zbytek jedlobukového pralesa. Dneska je to bučina s nepatrnými zbytky mohutných, třista-, čtyřistaletých jedlí a smrků. To znamená, že, kdybychom se přenesli zpátky do doby, kdy ty stromečky, kterým je dneska 300, 400 let byly mladé, kdy vyrůstaly, tak bychom našli úplně jiné klimatické podmínky. Vyrůstaly jako malé semenáčky někdy v 17., 18. století. To bylo chladno, spousta sněhu, spousta vlhkosti. Vyrůstaly v úplně jiném prostředí. Když si to uvědomíme, vede nás to k velké opatnosti, abychom se snažili o nějakou umělou rekonstrukci společenstev. Někdy v 60. letech se propagovalo, že z Žofínského a Boubínského pralesa mizí jedle a smrky, a je potřeba je dosazovat. Že to je určitě vlivem člověka nebo něčeho takového. Nesmysl! Pro tu jedli a smrk tam prostě dneska nejsou klimatické podmínky. Musíme si zvyknout na to, že přirozené lesy v této oblasti se změní na lesy listnaté, protože dochází k oteplování a k vysušování kontinentu. V tomto náznaku vidíte, že ochrana původních, anebo přirozených společenstev a vytváření sítě zbytků původní přírody je nesmírně složitá věc. A to už vůbec nemluvíme o tom, že v oblasti střední Evropy, Čech, středních Čech, existuje už nejméně sedm, osm tisíc let zemědělství, které sem přivedlo spoustu naprosto cizích druhů. Druhů, na které jsme si tak zvykli, že je považujeme za běžnou součást naší přírody a naopak, že se znemožnilo šíření mnoha lesních druhů, kterým zemědělství přetalo cesty. Protože, stromy i rostliny putují. Pomalu, generace po generaci. Lesní stromy a lesní byliny lesem. Jakmile je les přerušen pruhem polí, tak stop. Jedna z posledních příchodích dřevin do našeho prostoru je buk

To je přistěhovelec, který přišel nějakých tisíc až třináct set let před Kristem. Tehdy se dostal do střední Evropy z Balkánu. A protože v té době už existovalo zemědělství, existují i u nás oblasti, kde se buk vůbec přirozeně nevyskytuje. To není proto, že by se mu tam nedařilo. Když ho tam vysadili lesníci, roste tam velice dobře. Ale on se prostě nedostal přes nějakou uměle vytvořenou bariéru zemědělských pozemků.

Když si to všechno uvědomíme, začneme velmi silně pochybovat, jakou má cenu hovořit o nějakých přírodních rezervacích jako ochraně zbytků původní přírody. Už o tom raději ani nemluvíme, protože je to velmi napadnutelné, je to velmi složité. A konec konců, kdybychom chránili jenom to, co je zbytkem té přírody, do které kdysi přišel člověk, a kterou dneska obývá, pak bychom chránili jenom nepatrné procento druhů, a ostatní bychom museli považovat za přistěhovalce.

Příchod přistěhovalců nám v některých případech samozřejmě komplikuje život. Nemyslím teď ani na bolševnik šířící se ze západní Evropy, na Karlovarsku, Mariánskolázeňsku, což je opravdu strašlivá hrozba pro vyvážená společenstva, nemyslím ani na druhy, které invazně, jako plevele, obsazují naše pole (ostatně i obraz plevelů se v posledních třiceti, čtyřiceti letech silně změnil), ale myslím na druhy tak zdomácnělé, jako jsou například zajíc polní, koroptev, skřivan polní, strnad obecný. To jsou všechno druhy, které ve střední Evropě neexistovaly a které přišly před tisíciletími se zemědělskou kulturou. Máme je odepsat? To by byla samozřejmě velká chyba, protože jsou dneska součástí naší přírody, a dokon-

ce se snažíme o záchranu některých z nich, protože opět ubývají. Pod vlivem jiných změn. I ta pampeliška, smetánka, která tu všude roste, není přirozeným druhem střevoevropským, ale přišla z Jihozápadní Evropy nebo z atlantického pobřeží. A takových druhů je spousta, a přitom jsou to často rostliny nebo zvířata, která se stala součástí folklóru a národní kultury. Tím se dostáváme k dalšímu problému. V přírodě, která je většinou člověkem pozmeněná a je přímo dílem člověka, existují i jiné cenné věci, které s původní přírodou nemají mnoho společného, ale u nichž podvědomně cítíme, že bychom je měli rovněž chránit.

Nechci se pouštět do definice krajiny. O tom už bylo hodně napsáno, a je nesmyslné takovéhle definice vůbec vymýšlet. Už jsem říkal na začátku, že člověk ke svému životu potřebuje určité harmonické prostředí, a něco, co mu dává pocit souměřitosti s ostatními živými tvory a vlastně ho duševně zušlechťuje. A to nemusí být zrovna původní příroda, ale musí to být něco, co s tou přírodou souvisí, něco vytvořené z přírodních prvků, stromů, keřů, bylin, ptáků, motýlů a já nevím, čeho všeho. Lidé si to uvědomují už velmi dávno.

Ochrana přírody měla a má i svoje velice významné praktické důsledky. V některých zemích, kde byla zanedbávána, mohou být katastrofální nejenom pro hospodářství, ale i pro charakter národa, pro jeho kulturu. Řecko, které kdysi bývalo kulturní mocností na evropském kontinentě, je dnes velmi chudou, zaostalou, a co se vzdělanosti týká, dá se říci, dosti nekulturní zemí. Je také z velké části zemí naprosto pustou. Nemusím jistě zdůrazňovat proč. Podobná situace je i v jiných jihoevropských státech nebo severní Africe. Severní Afrika, například Tunis, býval kdysi obilnicí římské říše. Dnes se tam lidé sotva užíví. Zanedbání některých principů ochrany přírody může mít skutečně katastrofální následky pro hospodářství. Ale hlavně, zchudnutí obyvatelstva, k němuž může dojít vlivem zhroutilosti hospodářské struktury, se musí nutně projevit na celkové kulturní úrovni národa, a na schopnosti jeho přežití. Proto je v zájmu každého civilizovaného národa pečovat o přírodu.

U nás jsme měli a máme významnou tradici,

ještě z dob starého Rakouska, kde kultura bývala pojímána tak široce, že do ní byla počítána i ochrana přírody. Ochrana přírody byla tedy dlouhou dobu součástí určitého kulturního snažení. Bylo to tak v celé rakouské a později rakousko-uherské říši. Teprve mnohem později, dejme tomu až v tomto století, se začala chápat jako jakási technická disciplína, nebo biotechnická disciplína, a začala se, nakonec i u nás, osamostatňovat. Nechci tím říci, že lituji, že se od kultury osamostatnila. Ale je třeba si uvědomit, že součástí kultury v nejšířším slova smyslu určitě zůstává. Zrovna tak, jako za kulturu považujeme ochranu historických památek, tak bychom měli i nadále za kulturní považovat i ochranu přírody. Zachování jednotlivých druhů rostlin, živočichů, a všeho, co tvoří přírodu a krajinu. Konec konců, tu krajinu, ve které žijeme, vytvořili generace našich předků, je to tedy jejich dílo, jejich dědictví. Ta krajina zformovala nás, ta zformovala náš národ a každého jednotlivce. Máme jednu raritu, že dokonce i naše hymna popisuje krajinu, ze které národ vyrůstá. Je to možná jediná hymna tohoto druhu na světě. Když se zamyslíte nad tím, co určuje charakter naší vlasti, určitě si vzpomenete na některé krajinné prvky, které vám utkvěly z nějaké doby v paměti. A pokud jste měli možnost cestovat do dalekých krajin, třeba na jiné kontinenty, tak mi určitě dáte za pravdu, že přes všechny neobvyklé dojmy, které člověk získá dejme tomu v tropech nebo někde za polárním kruhem, neobvyčejně na něj zapůsobí, když se zase dostane do obyčejného, nesmyslného borového lesa s borůvkama nebo nepůvodní smřiny s metličkou křivolakou, a že mu je okamžitě nějak líp u srdce, a vnímá tu přírodu prostě: tady jsem doma. Protože my jsme sice doma v domech, bytech, ale ve skutečnosti jsme doma v krajině, kterou obýváme. Všechny vyspělé státy se snaží a snažily už po hodně dlouhou dobu nějakým způsobem přírodu chránit. Jenomže způsob ochrany prodělával během let, a snad mohu už říci staletí, (protože dejme tomu je to dvě století, co začala legislativní ochrana přírody ve světě) velice významné změny. S čím lidé začali. Prvopočátky ochrany přírody inusíme spatřovat v ochraně lesů. Teď mluvíme o

střední Evropě, ale tak tomu bylo téměř všude v civilizovaných zemích. Velice brzy se totiž poznalo, že zničením a zmizením lesů se zasadí přírodě ta nejtěžší rána. Teprve o ně o později začaly někteří majitelé velkých statků prosazovat ochranu určitých druhů, především lovné zvěře. Například Schwarzer berkové už v 17. století přísně chránili na Šumavě medvědy. Kdyby nebyla existovala ochrana velké zvěře v rámci mysliveckého hospodaření, tak už by tady dávno nebyla. Protože maso je maso, a pytláctví vždycky existovalo, existuje, a já se obávám, že existovat bude. V zemích, kde nevzniklo přísné, a ve středověku dokonce kruté myslivecké hospodaření a ochrana proti pytláctví, dnes není zvěř. Můžete se podívat třeba na některé oblasti Itálie, nebo Francie. Tam, kde neměli velké myslivecké tradice a kde bylo umožněno bez regulací lovit, se velká zvěř nezachovala.

I tady tedy byly ochranné tendence. Někdy se dokonce vydávaly určité zemské zákony na ochranu různých částí přírody. Například v anglickém království byl takovým zvláštním zákonem chráněn tzv. New Forest, Nový Les v jižní Anglii. Myslím, že letos byl vyhlášen národním parkem, asi dvanáctým národním parkem v Anglii. Je to rozsáhlé území v zemi, která je jinak velmi chudá na lesy - Anglie má asi osmiprocentní lesnatost, a to ještě z poloviny jde o lesy velmi mladé, protože ještě před třiceti lety byla lesnatost jen čtyřprocentní. New Forest nesestává jenom z lesů, ale i z luk, je tam taková parková anglická krajina, veliký komplex, který sloužil ve středověku jako královská honitba a byl zvláštním zákonem chráněn proti kolonizování, ničení lesů atd. Ten zákon se dodnes dodržuje.

Ostatně zachovalost křivoklátských lesů svědčí podobným ochranným tendencím ve středověku, protože podiváтели se, kde se zachovaly přirozeně v naší zemi lesy, naprostou většinou jde o oblasti, kde se nedařilo zemědělství. Ale na Křivoklátsku, zvláště na jeho severovýchodním okraji, směrem k Lánům, jsou jedny z nejrůdnějších půd, jaké ve střední Evropě existují. Spráše. Jsou to rozsáhlé polohy spraší, které byly všude jinde, kde se jen vyskytly, zemědělsky obhospodařovány jako první,

protože dávaly vždycky nejvyšší výnos a nejmenší nároky na údržbu, hnojení atd. A tady na Křivoklátsku na nich rostou lesy. Víme, že dokonce už od středověku, protože to byla královská honitba. Je to unikátní kus lesů na spráši a v Evropě taková místa snad ani neexistují.

Tyto jednotlivosti ale byly přece jen vzácné, nešlo ještě o nějakou komplexní ochranu přírody. K té se dospělo až někdy v osmnáctém, začátkem devatenáctého století. A velmi výrazně se o ní zasloužil významný německý filosof, historik a především přírodovědec a cestovatel, Alexander von Humboldt. Nechal se zřejmě inspirovat vznikající památkovou péčí a patrně to byl on, kdo vymyslel termín přírodní památka. Prostě prohlásil: tak jako existují památky, které chráníme z doby gotické, románské a předkřesťanské, tak také existují památky přírody, které jsou mnohdy ještě starší, a je kulturní povinností každého národa, každého státu, každé vlády, aby se zabývala ochranou přírodních památek.

Byla k tomu mimořádně příhodná doba - doba, kdy kvetl romantismus, a kdy šlechta a majetné vrstvy obyvatelstva propagovaly návrat k přírodě, stavěly se různé romantické stavby, jeskyně, zříceniny. Termín přírodní památka se rychle vžil a dostal se dokonce velmi rychle i do Čech, prostřednictvím jednoho z Humboldtových přátel a známých, hraběte Jiřího Buquoye, majitele novohradského panství v jižních Čechách. Hrabě Buquoy pobýval dlouhou dobu v Paříži, kde se stýkal s širokým okruhem přátel - vzdělanců, a snažil se pak své panství novohradské spravovat podle moderních zásad. On to byl, kdo u nás založil dvě vůbec první evropské rezervace: Žofínský prales a

prales Hojná Voda. V době, kdy docházelo ke kolonizaci Novohradských hor, kácely se zbytky pralesů a zakládaly se sklárny. Buquoy velmi podporoval vznik malých skláren, aby udržel zaměstnanost v drobných vesnicích a rozptýlil lidi po venkově. Ve sklárnách se samozřejmě topilo dřevěným uhlím a tomu padly za oběť zbytky horských pralesů. A on tehdy osobně zakázal ve dvou velkých celcích, na Žofíně a na Hojně Vodě, kácet kus pralesa. Pro zajímavost, neměl to pan hrabě lehké, protože deset let po vyhlášení, tehdy byl ještě naživu, pracoval na novohradském panství věhlasný anglický taxátor, pan Rawlinson, který zpracovával lesní hospodářský plán pro novohradské panství a vyčíslil, jaká škoda vzniká panství, když se tato zbytečná hraběcí choutka nechává stát. Vypočítal, že sklárna zvaná Žofína huť by mohla pět let pracovat ze dřeva, které se zbytečně nechává hnit v Žofínském pralesu, a navrhl jeho zrušení. To bylo roku 1848. Ale naštěstí pan hrabě byl ještě naživu a zakázal to. Vidíte, že ochrana přírody i ekonomické tendence proti přírodě existovaly před stopadesáti lety stejně, jako existují dnes. My se s podobnými námitkami, jako měl pan Rawlinson setkávat dnes i denně v našich rezervacích. Třeba zde na Křivoklátsku byla tímto způsobem před pár lety, napadána rezervace Kohoutov, kolik tam hnije nádherného bukového dřeva, a jak by si naše národní hospodářství pomohlo, kdyby je vytěžilo a prodalo. Takže nic nového. Ale přesto přese všechno v celém devatenáctém století ještě šlo spíš o nesoustavnou ochranu přírody, to znamená ochranu jednotlivých druhů, především velkých zvířat, nebo nějakých památných stromů, anebo po Žofínském pralesu a Hojně vodě i rezervaci. Rezervace ve Fontainebleau u Paříže z roku 1854, rezervace boubínská, navrhovaná 1849, vyhlášená 1858, a potom přišly v druhé polovině devatenáctého století další a další. Začal se budovat systém přírodních rezervací, který měl zachránit jakési zorky přírody, která je nejvíc ohrožená. Začalo se poměrně šťastně, protože se začalo i s věcmi, o kterých se nevědělo, jestli jsou, anebo nejsou původní, ale které byly zajímavé z hledisek vědeckých. Jsou to různé geologické útvary. Různé přírodní útvary

bizarního tvaru, které byly chráněny původně z romantických hledisek, později geologové objevili, že mají důležitý význam dokladový, vědecký. Prostě, začalo se vyhledávat v přírodě to, co je vzácné, zajímavé, anebo ohrožené, a to se začalo chránit. Ale to ještě pořád nebyla zákonná ochrana přírody, to byly jenom dílčí zákony. Ke komplexnímu zákonodárství ochrany přírody začalo docházet teprve na přelomu století. A už v této době se začalo uvažovat o tom, že ochranu přírody nelze provádět jenom tím, že chráněnou věc ponechám svému osudu. Začalo se uvažovat o tom, že přírodu bude potřeba nějakým způsobem dotvářet, a nějakým způsobem jí napomáhat, aby si svoje určité hodnoty zachovala. Ale všechno toto se tušilo, a jenom občas, v některých osvětěných státech, pomocí osvětěných zákonodárců se podařilo některé zásady těhle moderní tvorby a ochrany přírody do zákonů vtělit.

My jsme nsměli zrovna to štěstí. Náš první zákon o ochraně přírody vznikl v roce 1956, a v podstatě jako vzor mu sloužil starý německý říšský zákon z třicátých let.

Ale člověk dokázal mezitím napáchat v přírodě ohromné škody. Vezměme si jako příklad velmi populární: zemědělské meliorace. S obrovskými důsledky, které měly pro naši přírodu, se budeme ještě léta, možná desetiletí potýkat. Protože se očekává pomalé, postupné vysušování Evropy. Náš kontinent se dostává pomalíčku blíž k subtropickému pásmu. Projevuje se to například tím, že máme málo dešťových srážek v zimě. Naše zimy jsou většinou bez sněhu, nebo přijde sníh nárazově jenom na několik dní. Rozložení srážek je naprosto nepříznivé, takže zvláště v jarních obdobích trpí země daleko víc suchem. Chybí jí vláha ze sněhu. Ačkoli se to dávno vědělo, a mnoho vědců na to upozorňovalo, našli se jiní vědci, kteří docela klidně podporovali odvodňování krajiny - zbavování se toho nejcennějšího, co pro tu výrobu v krajině je, a vůbec, té nejcennější věci, která tady je, to znamená podzemní vody. Ale i povrchových vod. Nemluvím vůbec o tom, jakou škodu přineslo zcelování pozemků, rušení protierozních zábran a podobné věci. Jenom bych při té příležitosti chtěl upozornit na jednu věc:

problém se tenkrát redukoval, a já se obávám, že to bylo často záměrně, na mizení tzv. zeleně - stromů a keřů v krajině. To je úplný omyl. Ještě dneska velká spousta ochranářů tvrdí, že to nejcennější, co v zemědělské krajině je, jsou stromy a keře. Je to nesmysl. To nejcennější je živý vodní systém. Stromy a keře mají svůj význam, pokud rostou na protierozních mezích, to znamená, pokud pásy stromů nebo keřů přerušují prudké svahy a zabraňují prudkému rozběhu vody, která při přivalech se řítí z toho svahu. Udržíjí půdu. Jsou vhodné na prudkých stráních. Mají svůj význam při velkých lánech, kde se rozbíhá vítr, jako větrolamy. Ale zdaleka nemají takový význam, jako má udržení správného vodního systému. Když srovnáte staré fotografie z 30. nebo 20.let se stejnými místy dneska, zjistíte, že naše krajina v té době, kdy naše zemědělská krajina byla vyvážená, zdravá a bohatá na nejrůznější formy života, byla téměř bez stromů a keřů mezi poli. Protože každá mezička byla vysikána, všechno bylo zužitkováno, a pokud se někde vyskytl strom v poli, tak to byla hruška, nebo třešeň, něco, co se také dalo zužitkovat, protože byl velký hlad po půdě, a každý kousek půdy byl využit, každý kousek půdy někomu patřil. Jenom velmi vzácně se vyskytovaly plané druhy stromů a keřů. A přitom krajina byla bohatá, nesrovnatelně bohatší na druhy, než je krajina dnešní. Já se někdy obávám, je to takové podezření, které nemohu dokázat, ale vnitřně jsem o tom přesvědčen, že i tohleto byla určitá část chytré propagandy, která měla zabránit tomu, aby se lidé hlouběji zabývali tím, co vlastně krajinu ničí. Že se podporovali dobrovolníci, kupovaly se jim z prostředků osvětěných besed a národních výborů sazenice a nářadí, a oni tu a tam vysazovali vždycky nějaké stromečky, které příští jaro traktorista přejel, bylo po nich, a tak se vysazovaly znova. Lidé měli na koho nadávat, to jest na traktoristu, měli se o co snažit, to jest o nové sazenice a nářadí, a měli co dělat, to jest kopat nové díry a sázet do nich stromky, a to pořád a pořád a pořád. Přitom se to dělalo bez jakéhokoliv systému, a z výsadeb, které se tehdy udělaly se toho vlastně zachránilo hrozně málo. Ale byla to chromná akce, na kterou se vykazovaly

tisíce brigádnických hodin každý rok, a považovalo se za neslušné, když se člověk, který pracuje v ochraně přírody a má rád přírodu, nějaké takové akce nezúčastní.

V současné době jsme se už snad konečně dostali trochu dál. Největší skok se začal připravovat už někdy koncem osmdesátých let, ještě před politickým převratem ve střední a východní Evropě, kdy v důsledku stále se zhoršujícího životního prostředí, a v důsledku neustále se zhoršujícího stavu přírody, se začalo projevovat, že rapidně mizí počty druhů dřívě běžných, že některé druhy naprosto běžných rostlin a zvířat se stávají vzácnými. Vzrostly ochranné iniciativy, které na to šly už trochu odborněji. Pracovala v nich mezi dobrovolníky spousta vědeckých a odborných pracovníků, třeba z Akademie věd nebo z vysokých škol. Dokonce můžeme říci, že nejvýznamnější ochranné iniciativy byly vždycky pod vedením zkušených profesionálů, kteří pracovali na nějakém výzkumu, na vysoké škole nebo na nějakém úřadě, a pomáhali vést všechny ty dobrovolníky k určitému boji za záchranu přírody.

Protože jsem se toho také zúčastnil, mohu říci, že nám to organizování a vymyšlení akcí strašně moc dalo, že to vlastně umožnilo náš velice prudký nástup na poli ochrany přírody po převratu v roce 1989. Měli jsme obrovský náskok. Po listopadu 89 jsme okamžitě, jako jednu z prvních akcí, demonstrativně žádali vytvoření ministerstva životního prostředí. A dokonce ještě Adamcova vláda s tím souhlasila. To byl ještě Husák prvním tajemníkem. Chtěli honem něco udělat, tak aspoň schválili ministerstvo životního prostředí. A ještě před vánocemi 1989 bylo ministerstvo založeno a od ledna začalo naplno pracovat a

jeden z prvních cílů nového ministerstva, a myslím, že byl velmi správně stanoven, bylo vytvoření nového zákona na ochranu přírody. A nám se skutečně podařilo během prvního volebního období zákon udělat. Považuji to za nejvýznamnější úspěch té éry. To období jsme nepromarnili, protože už jenom ten zákon je záležitost, která posunula ochranu přírody v našem státě velmi vysoko. Daleko výš, než ve státech okolních. Náš zákon je daleko účinnější, než jsou zemské zákony rakouské, je prakticky stejný, v některých věcech možná i lepší, než zákon bavorský, který je jeden z nejlepších v Evropě. Existuje, na rozdíl od zákona slovenského, protože Slováci ho nestihli v tom prvním období. Věřím tomu, že kdybychom my ten zákon za starého parlamentu nedostali ven, tak dneska nemáme šanci. Protože ten zákon dává ochraně přírody a jejím orgánům veliké pravomoci, někdy mám dokonce strach, že některé orgány ochrany přírody, zejména některé správy chráněných krajinných oblastí, nebo třeba referáty životního prostředí na okresech ani s tím zákonem neumějí dobře zacházet, poněkud ho přehánějí.

Ten zákon má 92 paragrafů. Je to zákon speciální, to znamená, že je nadřazen řadě jiných zákonů, které se dotýkají ochrany přírody. Je to vlastně taková maličká ústava ochrany přírody. Zabývá se vším možným. Nejenom ochranou vybraných území, ochranou druhů rostlin a živočichů, ale také, a to je u nás úplná novinka, tzv. územním systémem ekologické stability. Zabývá se totiž i ochranou krajiny, která je zemědělsky a lesnicky využívána. Vytváří třístupňový systém prvků územního systému ekologické stability a tento třístupňový systém slouží k tomu, aby udržoval v přírodě druhovou diversitu - různorodost. Musíme si uvědomit, že totiž hlavním a základním cílem ochrany přírody je ochrana jednotlivých rostlinných a živočišných druhů. To je první a základní cíl. Ochrana přírody by neměla dopustit vyhynutí žádného rostlinného a živočišného druhu. Ale to bychom museli přijmout mezi živé tvory virus HIV, anebo třeba černých neštovic, anebo tasemnice a takovéhle věci, které nám sužují život. Nikdo jistě nebude chránit tak roztomilé zvířátko, jako je Plasmodium

malariae, ačkoliv je to velice hezký prvek, anebo Spirochetu, která způsobuje syfilis. To tedy zase ne. Ale to jsou speciální případy, které způsobují choroby. Člověk, zrovna tak, jako všichni ostatní živí tvorové musí mít právo se bránit.

Jenomže odhlédneme-li od těchto případů, je pravdou, že bychom neměli připustit vyhubení žádného druhu, který je indiferentní. Ono těch škůdců je strašně málo. Počítá se dokonce, že třeba u hmyzu, který je vůbec nejpočetnější skupinou živočišných druhů na Zemi, je sotva jedno procento druhů, které se mohou stát škůdci zemědělských plodin anebo lesních dřevin. Sotva jedno procento. Pravděpodobně mnohem méně. My toho totiž o druhovém bohatství vůbec moc nevíme. Zvláště v méně probádaných tropických oblastech.

Naprostá většina druhů rostlin a živočichů jsou druhy zcela indiferentní, které nejsou člověku ani užitečné, a nejsou mu ani škodlivé. Žádný ochranář proto nikdy nepoužívá slovo škodlivý nebo užitečný. Druhy mohou být obtížné, mohou být nebezpečné pro zdraví, ale škodlivé, nebo užitečné nejsou. Mají vždycky svoje určité místo v ekosystému, a my, protože žijeme také v určitých ekosystémech, v určitém společenstvu rostlin a živočichů, jsme některými z nich napadáni. Máme právo se bránit, ale neznamená to, že máme právo ty druhy vyhubit, pokud ovšem nejsme smrtelně ohroženi, jako je to u některých choroboplodných zárodků.

Tahle povinnost chránit všechny druhy rostlin a živočichů se snadno řekne, ale mnohem hůř udělá. Naprostá většina druhů rostlin a živočichů se totiž dá bránit jenom jedním způsobem. Jenom přes určitá společenstva, přes ekosystémy, ve kterých žijí.

V zoologických zahradách nebo v botanických zahradách lze zachránit jen nepatrný zlomek procenta existujících druhů. A ještě k tomu ne na dlouho, protože jim nevytvoříte podmínky, které ke svému trvalému přežití potřebují.

To znamená, že z povinnosti chránit druhy, vyplývá povinnost, chránit v přírodě různorodost společenstev, různé typy rostlinného pokryvu. Protože čím víc těch typů bude, tím větší je naděje na udržení většího počtu

druhů. Že se do tohoto systému zahrnují i člověkem uměle vytvořené krajinné prvky je jasné. Například, ochrana přírody nemůže existovat bez ochrany některých rybníků. Přitom rybníky jsou stavby - uměle vytvořené lidská díla. Přitom na nich existuje druhová diversita, která tu patrně ani nebyla původní, anebo byla původní na nějakých zbytečných jezer nebo močálů, které tu byly před těmi rybníky. A chceme-li ji v krajinně udržet, tak tam ty rybníky musí být, a musí být i určitým způsobem obhospodařovány. Problém je v tom, nedovolit v hospodářském využívání přírody používat nedovolených prvků. To znamená například přírodu přetvořovat, přecpávat ochrannými prostředky proti škůdcům, činit ji jedovatou.

Příroda může, a dokonce musí být využívána. Lidská civilizace se bez ní neobejde. Ale musí být využívána způsobem, který nechá určitý prostor i pro ty ostatní. Protože si neumíme dost dobře představit, co může znamenat vymizení nebo vyhubení nějakého zdánlivě úplně neužitečného a nenápadného druhu. Neznáme totiž zdaleka všechny vazby mezi jednotlivými druhy.

Co je tedy důležité pro účinnou ochranu přírody. Za prvé, pestrá krajina. Nikoliv monokulturní. Za druhé, velké množství ekotonu. Hned vysvětlím, co to je. Ekoton říkájí ekologové pruhu nebo pásu společenstva na rozhraní dvou různých formací. Ekotonem je okraj lesa proti zemědělské půdě. Ekotonem je břeh rybníka proti louce nebo rákosině. Ekotonem je například potok doprovázený nějakou stromovou vegetací. Čím víc bude takových rozhraní, tím větší bude druhová pestrost. Protože bylo už dávno prokázáno, že nejvíce druhů žije vždycky na rozhraní dvou formací. Na okraji lesa žije daleko více druhů rostlin a živočichů, než v hlubokém lese. Na okraji pole totéž.

Proto se ochrana přírody při plánování krajiny snaží, aby krajina nebyla zbytečně zjednodušována. Například tím, co se dělalo hlavně v sedmdesátých letech, kdy se v zájmu zemědělské velkovýroby zacelovaly okraje lesů, které byly, podle majetkových poměrů, všelijak křivolaké. Nebo se třeba zalesňovaly luční enklávy v lesích, nebo políčka, která byla uprostřed lesů. Poněvadž

údajně se tam nevyplácí hospodařit. Anebo se naopak malé polní lesíky kácely a přeměňovaly na zemědělskou půdu. Tím se zničila spousta ekotonu. Já jsem si kdysi dělal průzkum na lesním hospodářském celku Boubín, kde jsem pracoval, než jsem šel k ochraně přírody. Měli jsme k dispozici mapy asi z roku 1848 - 49, které ještě dělal legendami lesmistr John, zakladatel boubínského pralesa. Tenkrát byla Šumava podstatně méně zalesněná, možná o polovinu méně, než je dnes. Byly tam pastviny - pastevectví vlastně zničila až konkurence australské vlny koncem minulého století - a lesy byly tak členité, byly v nich takové různé zálivy pastvin, louček a podobného, že když jsem si změřil linii polesí Mlynářovice a porovnal s tím, co je tam dnes, zjistil jsem, že dnešní linie okraje lesa je téměř dvakrát kratší.

To je velké ochuzení přírody, protože ekoton, se zkrátil na polovinu. Krajina zůstala morfologicky stejná, lesů je tam dokonce víc, ale okraj je poloviční. A to je velká chyba. Územní systémy ekologické stability se snaží nějakým způsobem napomoci rekonstrukci krajiny. Předpokládá se obnova některých lučních a polních enkláv v lesích, a obnova některých polních lesíků, které byly změněny na zemědělskou půdu a podobně.

Nebudu zastírat, že je to otázka velice svízelná, protože naráží na majetkové poměry. Tam, kde by bylo potřeba územní systém ekologické stability nejvíce budovat, je obvykle také nejbohatší zemědělská půda. To je třeba v Polabí nebo na Hané, či na jižní Moravě. A majetkové poměry nám moc nedovolují být velikými optimisty.

Kromě toho je v zákoně celá pasáž o velkoplošných a maloplošných chráněných

územích. Poněkud jsme zjednodušili systém chráněných lokalit a studijních ploch a zahrad a parků a státních přírodních rezervací atd. Dneska máme vlastně dvě kategorie: přírodní památku, kde je chráněno to, co nelze charakterizovat ekosystémem, společenstvem rostlin a živočichů, to znamená geologické výtvory, jeskyně a podobné věci, a přírodní rezervace.

V přírodních rezervacích jsou chráněny buďto ekosystémy, nebo jejich fragmenty, zlomky. Protože ovšem není rezervace jako rezervace, vytipovali jsme z nich ty důležitější. Z asi patnácti set chráněných území, je přibližně třista takových, které jsou opravdu důležité, opravdu významné a za každou cenu musejí být zachovány. Těm jsme dali přívlastek národní: národní přírodní rezervace nebo národní přírodní památka.

I u velkoplošných chráněných území, kde se chrání celkový ráz krajiny, existuje podobné rozlišení: máme národní parky jako nejvyšší kategorii ochrany přírody, a těm druhým se říká tradičně chráněné krajinné oblasti. Těch je v České republice 24, a dvě další, o nichž doufejme, že budou vyhlášeny. Národní parky jsou zatím tři, Krkonoše, Šumava a Podyjí. Ještě letošního roku má být vyhlášen čtvrtý, České Švýcarsko. Křivoklátsko také usiluje v části o statut národního parku, ale myslím, že v současné době je to nemožné. Jednoho dne možná ano, těžko říci.

Pro vás je důležité vědět, že do maloplošných chráněných území je všeobecně zakázán vstup. Ta území jsou ohraničená červenými pásky po obvodu, vždycky z vnější strany jsou dva, z vnitřní jeden, a na přístupových cestách tabulemi se státním znakem. Když je tam velký státní znak, čtyřdílný, tak se jedná o národní kategorii. Ta je ve správě ministerstva životního prostředí. Pokud je tam jenom malý znak, lvíček, pak se jedná o kategorii bez přívlastku národní, tedy o přírodní rezervaci nebo památku, a vrchním rozhodujícím orgánem nad nimi je příslušný okresní úřad. V podstatě ovšem omezení vstupu mají všechna chráněná území. Výjimkou jsou pouze buďto veřejné nebo turistické značené cesty. Pokud tudy vede turistická značená cesta, tak se samozřejmě nemusíte ničeho obávat a můžete tudy projít. Pokud jsou některá chráněná

území vyhlášená a je po nich možný volný pohyb, tak je to vždycky na nějaké vysvětlující tabuli někde napsáno. Pokud to tam napsáno není, tak do té rezervace raději nevstupujte. Po cestách můžete kdekoliv.

Také v národních parcích a v chráněných krajinných oblastech existují zakázané zóny. V národních parcích je jich více, v chráněných krajinných oblastech jsou poměrně málo rozšířené, jen asi tak 10 %. V té první, nejpřísnější zóně platí stejný režim jako v přírodních rezervacích nebo u přírodních památek. Vstup je tam zakázán. Smí se chodit pouze po vyznačených stezkách anebo veřejných cestách, pokud tudy procházejí. Pokud jde o druhou zónu národního parku nebo CHKO, je volný pohyb všude povolen. Pokud ovšem něco nenamítá majitel pozemku, to co vám říkám, to je z důvodů ochrany přírody. Takže třeba v druhé zóně národního parku můžete klidně jít na houby nebo sbírat borůvky, a nikdo vám nemůže nic říci.

První zóna národního parku musí být vyznačena stejně jako rezervace, to znamená červenými pásky a tabulemi na přístupových cestách, kde ovšem není státní znak, ale je tam napsáno 1.zóna národního parku. Jakmile na tuto ceduli narazíte, nesmíte chodit dovnitř jinak, než po přístupových cestách. Jinak riskujete, že budete pokutováni. Tento poměrně přísný režim má svoje oprávnění.

Někdy se lidé ptají, proč jsou například uzavřeny modravské slatě, taková krásná území. Jistě, že by neměly být uzavřeny cesty, které tudy procházejí a po kterých třeba jezdí běžně auta se dřevem a podobně. Ale vstup do porostů, k tomu máme velmi dobrý důvod. Třeba v tomto případě se tam vyskytuje celkem slušná populace tetřeva, který je velmi citlivý na vyrušování. Nemáte šanci ho uvidět, pokud tam půjdete v tlupě, ale máte šanci ho vyplašit. A to uděláte, když tudy budete procházet třeba i velmi tiše. A když vyplašíte třeba slepici od kuřat, může to být nebezpečné. To je jenom jeden příklad, ale takových příkladů by se dalo najít více.

Takže, prosím vás, respektujte tyhle zákazy a příkazy, i když jsem si plně vědom toho, že v mnohých chráněných územích je situace neřešená a budeme s ní muset něco udělat. Například Správa Národního parku Šumava vydala tak přísný návštěvní řád a tak přísné regule, že je skoro nebezpečné do národního parku Šumava chodit. Je to nesmysl, budou to muset změnit, ale bohužel Okresní úřady Klatovy, Prachatice a Krumlov podepsali takový návštěvní řád, že se tomu teď sami diví.

Zákon říká, že jsou chráněné druhy rostlin a živočichů. Zákon říká o kategoriích chráněných území, ale zákon je nevyjmenovává. Zákon je vlastně soubor pravidel, soubor paragrafů. K tomu, co vlastně je tím zákonem míněno, a jak se co má dělat, slouží vyhláška. Prováděcí vyhlášku jsme záměrně udělali jednu, č.395 z roku 1992, a je tam všechno, co zákon vyhláší. Je tam například i vzor tabule na označení chráněného území, vzor odznaku pro strážní službu v ochraně přírody, ale také úplný seznam národních přírodních rezervací, národních přírodních památek a přírodních rezervací, s tím, že co tam není vyjmenováno, se považuje za přírodní památku, za tu nejnižší kategorii. A je tam i seznam chráněných druhů rostlin a živočichů.

Doporučuji Vám, abyste si je opatřili, zákon i vyhlášku, a měli je v oddílové knihovničce, poněvadž jako skauti je budete občas potřebovat, protože je to někdy dost užitečné čtení. Vyhláška je samozřejmě pro vás užitečnější než zákon, ale zase vyhláška bez zákona nemá tak velkou cenu. Ten zákon je potřeba mít k tomu, abyste zjistili originální znění paragrafů. Doporučuji vám, abyste si tyto věci nastudovali, abyste v této disciplíně také drobátko vzdělali svoje skautičky a abyste jim případně i nějakou tu odborku uložili. Skončím tím, že vám všude doporučuji zajímavé čtení, které se jmenuje zákon č.114/1992 Sb. a k němu prováděcí vyhlášku č.395/92 Sb. Pod těmito čísly je seženete všude v prodejnách, kde se prodávají sbírky zákonů.

ÚRYVKY Z DISKUSE:

Bylo by vhodné meliorace rušit ?

Je pravda, že část meliorací byla dělána oprávněně. Určitá malá část, o té nebudeme hovořit. Takové meliorace byly. A to, co nebylo uděláno dobře, to lze rozdělit do dvou částí. Meliorace, které odvodňují půdu nějakou hloubkovou drenáží, a pak ta část, která ovlivnila vodoteče, jakékoliv potoky, potůčky. Řada těch potůčků byla potopena pod zem, do rour, a řada jich byla kanalizována do betonových tvámic atd. A to jsou dva problémy. Pokud jde o problém plošné drenáže s trubkami, ten příroda řeší velmi rychle. Ty se totiž velice snadno zanášejí, protože ve spojích se tam vždycky vyplaví nějaký písek, a během několika let systém prostě přestane pracovat. Takže tím se zabývat nemusíme. Mohou nastat některé případy, že to půjde pomaleji, ale nemyslím si, že by se vyplatilo, nějak to urychlovat třeba tím, že bychom je přerušovali uměle.

Ale vážná věc je zatrubňování potoků, a vůbec už samo o sobě zrychlení vody v potocích tím, že byly kanalizovány. To je velice vážná věc. Napřímením vodního toku a odstraněním překážek se voda mnohonásobně zrychlí a z krajiny rychle uteče pryč. To je známé. A dokonce jsme se učili ve škole, někdy v padesátých letech, jak ti kapitalisti byli hloupí, když ze 450 km labského toku udělali 150. Ale za naší éry se těch 150 zkrátilo asi na 100. Takže se v tom vlastně neustále pokračuje.

K nápravě slouží program, který jsme si sami nevymysleli - musím se přiznat, že jsem ho viděl ve Švýcarsku, a funguje i v Rakousku a

v Německu - a zavedli jsme ho i u nás. Jmenuje se Revitalizace říčních systémů. Je to program, kde se právě tyhle ty odpomně zkanalizované potoky vrací k přirozenému stavu, ale přitom tak, aby zůstala zachována protipovodňová ochrana.

Třeba Dunaj - teď nemyslím Gabčíkovo - ale Dunaj na Slovensku, v Maďarsku, je také upraven. Jsou kolem něj hráze a vevnitř je inundační prostor, kde řeka, když se chce rozlít, tak se rozleje, když opadne, tak opadne, jsou tam slepá ramena, řeka se tam může všelijak kroutit, a kdyby nebylo udržování dráhy pro lodí, bagrování, tak ta řeka by možná tekla chvíli při jednom kraji, chvíli při druhém, protože ta voda si tam zanášá a dělá všechno možné. Švýcaři takhle začali upravovat i potoky. Vybudují hrázky a tam tomu potoku dokonce pomohou, naznačí mu nějaký meandr. Vypadá to velice pěkně, a co je důležité, zdržuje to rychlost vody, vodu to zpomalí. Ta se pak může v krajíně odpařovat, zvlhčuje vzduch, a zároveň může pomaleji pronikat do okolí a sytit podzemní vodu. Takže na tohle program máme a jsou na to věnovány poměrně velké peníze, většinou z ministerstva zemědělství. U nás na ochraně přírody je takový hlavní štáb, a pak jsou ještě regionální komise pro jednotlivá povodí, kde se posuzují projekty na revitalizace apod.

Někdy je nám vytýkáno, že vlastně z těchto peněz poskytujeme obživu lidem, kteří ty toky zničili. A to je pravda. Jenomže jiní nejsou, protože vodohospodář je profese. Všichni vodohospodáři ničí vodní toky, tak je vyhodíme. A kde vezmeme jiné vodohospodáře? Jiní prostě nejsou. Konec konců, ti, co je zničili, je také umějí nejlépe napravit. To je otázka státní zakázky. Když měli zakázku uvést tok do kanálu, tak to provedli. Profesionál udělá, za co je placen. Tak mu teď dáme zakázku udělat to jinak.

Jde to pomalu, pochopitelně, protože není dostatek peněz. Ale přece jenom peníze jsou. Důležité je, že se začíná dost systematicky, od horních částí povodí, a vždycky se řeší pokud možno celé povodí, protože vyřešit jenom kus toku je nesmysl. To se ví dávno, že třeba i regulace kusu potoka je hloupost, protože když vám doteče voda na regulovanou část, tak tudy rychle proteče, a dole udělá záplavu. To byl případ Dyje, která

byla nahoře v Rakusku regulovaná, a u nás byly každoroční záplavy několikrát do roka, proto vznikla ta nešťastná myšlenka Novomlýnských nádrží, která byla velice hloupá a nešťastná, ale v podstatě byla vyprovokována záplavami. Protože Dyje byla kus upravená, kus ne. Musí se prostě udržovat stejnoměrná rychlost vody, protože jinak by docházelo ke katastrofám. To se tou revitalizací snažíme postihnout.

Jaká byla funkce tzv. větrolamů, byla to dobrá věc, nebo záporná?

Víte, ono je to spojováno se Stalinem a se stalinským plánem na přeměnu přírody, a to je samozřejmě nesmysl, ale větrolamy samy o sobě význam mají. To vůbec není špatná myšlenka a on si ji také Stalin nevymyslel. Poněvadž s větrolamy začínali v Americe, v Texasu, v Oklahomě, a sice hlavně po těch velkých prašných bouřích, kdy za určité suché periody, někdy v třicátých letech tohoto století, postihly prašné bouře jižní část amerického západu, a došlo tam k obrovským škodám. V některých místech byla úplně odváta ornice až na skálu, na sterilní podloží. A Američané začali okamžitě vymýšlet protiopatření, a jedno z nich, které také zabralo, byly větrolamy.

Jenže, o ty větrolamy se musí pečovat. Nelze si od nich slíbovat úplně všechno. Ony naopak vodu spotřebovávají, takže v suchých oblastech musí být zavlažovány. Stromy spotřebují spoustu vody, takže vysázet je do suché půdy, a myslet si, že tím je to hotové: omyl, vyhnou.

Ono se to dělalo živelně, dělalo se to nesmyslně, a hlavně, dělalo se to u nás schematicky, protože si to přál Stalin. Ale jsou skutečně významné lokality, které jsou pomocí větrolamů chráněny proti výsušným větrům.

Písečné půdy, které jsou osazeny borovicemi, například v Polabí, nebo na jižní Moravě, je to jev přírodní?

Podle geobotanické rekonstrukce existují u nás polohy, kde jsou přirozené bory, ale i geobotanikové uznávají, že to asi nebyly čisté borové porosty, ale že byly v kyselém

prostředí, jako jsou třeba polabské písky, smíšený s břízou a s dubem, a na těch lepších polohách s dubem, a případně místy i s jedlí. Třeba na Třeboňsku byly patrně duby, borovice a jedle. Nesmíšené bory byly pouze bory reliktní na skalách, nikoli na písčích. Protože na skalách žádná jiná dřevina než borovice les nevytvorí. Borovice byla první dřevina, která osídlila po posledním glaciálu střední Evropu. Udržela se dnes jen tam, kde ji nevytlačila konkurence. A to jsou skály, a nebo, jako příměs, v těch polohách písčivých, kde přece jenom je její konkurenceschopnost proti ostatním dřevinám zvýšená, protože má dokonalý kořenový systém, a přitom je nenáročná na živiny. Dub má stejný systém, ale je náročný, takže jí tolik konkurovat nemůže. Jinak ovšem nesmíšené borové porosty na Polabí mohou existovat, protože půdu nezhoršují, a písek udržují.

Jedna z nejkrásnějších borových oblastí v České republice je tzv. Důbrava u Bzence na jižní Moravě. Les je čistě borový, a jmenuje se Důbrava. Ve středověku tam byly totiž skutečné doubravy. Jenomže někdy počátkem devatenáctého, nebo koncem osmnáctého století to bylo úplně odlesněno, a začaly tam vát písky. Objevovaly se tam přesypy jako na pouštích, dokonce se tomu jednu dobu říkalo moravská Sahara. A jsou popisovány z první poloviny minulého století písečné bouře, kdy se několik dní muselo svítit ve dne, v Bzenci, protože nebylo vůbec vidět, všude písek, a byla to přírodní katastrofa. A potom, někdy kolem roku 1840, městská správa zaplatila jednoho německého lesníka z Porýní, který měl zkušenosti s porýnskou borovicí, a ten svojí celoživotní prací založil na Důbravě borové lesy. Historicky je to velmi zajímavý příklad, byla to velmi záslužná práce, stabilizovalo to nebezpečnou oblast vátých písků, ale na Důbravě rostou borovice.

Z debaty k otázkám výchovy:

Všechna výuka ochrany přírody a všechna výuka ekologie je nástavba. Nejdříve děti musejí znát přírodu, musejí vědět, co to je tráva, proč ta včela sedá na ten květ, proč ten a ten pták tu včelu sezobne. Musejí vědět

ty základní věci, proč ten mravenec táhne tu housenku, a d. Vidět a rozumět. Pak teprv ať se zabývají ekologií.

Já nejsem pro systematiku, ale my jsme se učivali přiročopis tak, že jsme měli za oknem vždycky kytky, a pan učitel, tak jak květy, vždycky přirášel ve skleničkách nové, a bylo tam vždycky napsáno, co to je. A já si mnohé z nich dodnes pamatuji.

Dodnes, ač se to z ekologického hlediska nezdá vhodné, jsou všechny možné lesy zalesňovány smrkem.

V tom s vámi souhlasím, to je velice špatně. Tady se tlučou dvě zákonná ustanovení. Jedno, že paseka musí být do dvou let zalesněna, do pěti let zajištěna. To se přísně pokutuje, a při současně používané technologii, to dokáže jen smrk. To je jedna věc. A druhé je obnovní cíle, stanovené typologickým průzkumem, které stanoví určité procento smrku, neboť smrk je pořád nejvýnosnější dřevina. Ale protože je třeba kulturu stabilizovat, tak se to množství smrku přetahuje s tím, že příměs dřevin se do něj vpraví později. A pro naléhavost dalších úkolů k tomuto druhému kroku už většinou nedojde.

Jeden můj kamarád sbírá starožitnosti a mezi nimi tam má takové kartičky, povolenky ke sběru lesních plodin v určitém panství. Hrozí takové nebezpečí u nás?

Ne. Nepřipadá v úvahu. Je nebezpečí, že si někdo může les oplotit, když na to bude mít peníze, bude-li to soukromý les, ale i tak musí mít svolení, protože to je stavba. To znamená, musí mít stavební povolení a musí zdůvodnit proč.

A procházet tím lesem?

To můžete, samozřejmě. Ale nesmíte jet motorovými vozidly.

V mnoha západoevropských zemích se tento problém řeší jako například v Holandsku. Tam je všeobecně vstup na soukromé pozemky zakázán. To platí i pro les. Avšak majitel lesa, který umožní, aby do lesa směli vstupovat lidé, nejenom že z něho neplatí daně, ale dostává od státu asi 60 guldenů na hektar jako příspěvek. Ale je povinnen tam udržovat pořádek, to znamená sbírat odpadky a pod. Takže, když chce mít nižší daně a dokonce za to něco dostat, musí umožnit vstup do lesa. Pokud ne, tak vstup může zakázat cedulkami "private", ale v tom případě má hodně vysoké daně. U nás k tomuto systému dojde zcela určitě také. A nemyslím si, že to bude špatné, protože ty daně leckoho odradí a kromě toho, přece jenom, pořád ještě platí, že plot je stavba, musí se zdůvodňovat, musí být stavební povolení.

To to byl holandský příklad. V Anglii je situace o to horší, že tam právo zákazu vstupu na jakýkoli soukromý pozemek je zvykové právo, které pochází snad ještě od Jana Bezzemka. Angličané nemají ústavu. Kdyby ji měli, tak je to tam určitě paragraf číslo 1. V Anglii byl zákon o přístupu do krajiny nejkomplicovanější zákon, který údajně v tomto století parlament schvaloval. Má několik set stran, to je strašně komplikovaný zákon. Je daleko komplikovanější, než zákon o životním prostředí nebo ochraně přírody. A bylo kolem něho mnoho bojů v parlamentu, protože obě sněmovny se nemohly shodnout, zda se povolí vstup na soukromé pozemky. A nakonec se došlo k určitému kompromisu, ale ten kompromis je takovým způsobem pořád napadán z jedné nebo druhé strany, že asi není definitivní.

V Anglii do lesa vlastně nesmíte. Jedině do národních parků. Proto oni tak zakládají národní parky. Ovšem mají národní parky úplně jiného typu než my, protože tam je národním parkem právě území, do kterého se smí. Na rozdíl od nás, kde je národní park většinou území, do kterého se nesmí.

Ale po cestách, které byly vyznačeny na starých katastrálních mapách, pokud máte tu mapu, se přes soukromý pozemek musí uvolnit přístup.

Ano, ale to jsou trasy, které jsou zamapovány. Ale nesmíte třeba chodit na houby po lese. Když je tam cesta, třeba stará, bývalá, tak ano. To je právě jedna z vymožeností toho zákona přístupu do krajiny, ale říkali mi angličtí právníci pracující v ochraně přírody, že s tím bylo neslýchané množství práce, než vůbec dospěli k jakékoliv dohodě.

Ve Spojených státech je to také tak. Tam jsou ovšem obrovské plochy národních lesů, kde smíte třeba i lovit, když si koupíte licenci. Tam smíte dělat všechno, protože to je veřejný majetek. Ale jsou soukromé lesy, a potom jsou státní lesy, kde je majitelem jednotlivý stát a každý stát si to upravuje jinak. V některém můžete, v jiném nesmíte, to je různé.

Jak je to tedy s tou zelení v krajině?

Je nesmyslné domnívat se, že zemědělská krajina je vyřešená tím, když jí zapleskáme stromy. To rozhodně ne. To je částečná ochrana půdy, třeba proti větrné erozi, ale už to není otázka ochrany přírody.

Konec konců, vícel jsem v Bretani jednu takovou velikou akci. Byl jsem tam na jednom takovém sezení a zároveň tam různé ochranné organizace čistily řeku. Říkal jsem si tak to budou vytahovat pneumatiky. Pan ministr životního prostředí francouzské republiky, se tam na to jel podívat, já jsem ho doprovázel, a byl jsem překvapen, že to bylo úplně jinak. Oni káceli břehové porosty. Ta řeka byla ideálně čistá, nádherná, průzračná, naprosto neznečištěná. Ale byla zarostlá břehovými porosty a oni je káceli. Tvrdili, že ty břehové porosty nedovolí slunečnímu světlu vstup do vody, a že ta řeka je mrtvá, že v ní nejsou ryby, poněvadž se tam nemají čím uživit, že tam není potrava. Když to řeknu tady u nás, tak mi naši ochránáři většinou nevěří, podezírají mě z nekalé propagandy, protože u nás se všechny vodoteče pokud možno zavřou olšema. A pak se řekne, teče tu mrtvá voda, to je vinou zemědělství. Omyl. To je velmi často vinou

spadaného listí do té vody, a tím, že do té vody nemůže světlo. Takže ono je všechno velmi relativní.

Jaká je dobrá literatura?

Existuje toho dost a vycházelo to i v minulých letech. Nemám přehled o těch nejnovějších, protože teď nestačím číst ani noviny, ale existují, i ze starších dob, perfektní učebnice. Například bych jmenoval knihu kanadského ekologe Petera Farba, která se jmenuje Ekologie. Vyšla snad někdy koncem 70.let. To je vynikající učebnice. Potom doporučuji sérii, kterou vydávalo nakladatelství Time and Life, a která byla u nás kompletně přeložena, a to jsou zoogeografické oblasti. Vyšla Euroasie, Tropická Asie, Afrika, Severní Amerika, Jižní Amerika, Austrálie.

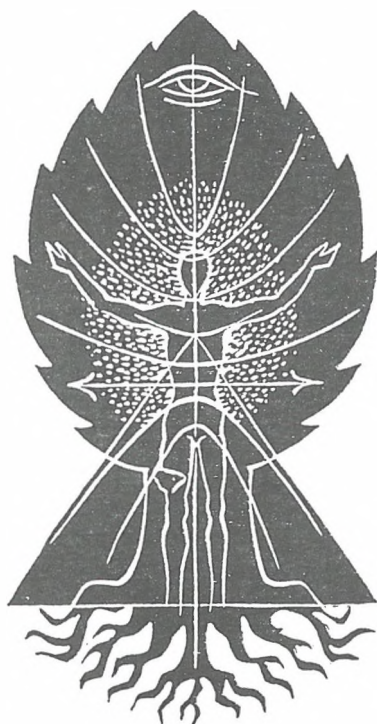
To jsou perfektní učebnice ekologie a zároveň učebnice přírody jako takové. Totiž ekologem nemůže být ekolog, který zná jenom Křivoklátsko nebo střední Evropu. Ekolog musí mít světový přehled, jinak neporozumí přírodě. Ekolog musí globálně rozumět přírodě, musí se umět na Zemi dívat v kontinentálním měřítku.

Daly by se najít další knihy, třeba Jean Dorst, Ohrožená příroda, to je už dnes klasická knížka, která je velice dobře napsaná. Ale i u nás byly dobré knihy. Kubíková se Strejčkem a Křížem, Chráníme naši přírodu, to je dobrá knížka, velice pěkná. Doc. Příhoda také něco podobného napsal. Ve stejné řadě jako Peter Farb vyšly také Rostliny od Fritse Wenta, to je také dobrá kniha, a zvířata už vyšla v brožované podobě, protože už nebyly peníze. To byla velká chyba. Ta knížka vyšla pod názvem Království zvířat a napsal ji Michell Beazley. V současné době je na trhu i obrázková ekologie z nakladatelství Time-Life a mnoho dalších věcí - stačí se dívat do knihkupectví - a vybírat hlavně podle nakladatelství, to je v záplavě titulů to nejspolehlivější.

MUŽ STROMŮ

Jean Giono

linoryt : *Ladislav Rusek - Šaman*
ilustrace : *Vlastimil Toman - Ácek*

Věřím v advaitu (nedualitu), věřím v základní jednotu člověka a vlastně všeho, co žije. Proto věřím, že když se jeden člověk duchovně rozvíjí, celý svět se rozvíjí s ním, a když jeden člověk selhává, ve stejné míře selhává celý svět.

Mahátmá Gándhí

Muž stromů

Jean Giono

Příběh o člověku, který jeden každý den po 35 let sázel do pusté země sto stromů a vytvořil tak veliký les.

Asi tak před čtyřiceti lety jsem byl na dlouhém pochodu po výšinách v prastarém alpském regionu Provence, v kraji dosud turistům zcela neznámém. Neviděl jsem v této prázdné a opuštěné krajině nic než holé a monotónní planiny bez jediného stromu, které se táhly až do výše tří možná snad čtyř tisíc stop. Nerostlo tam opravdu nic než divoká levandule. Byl krásný červenový den, slunce zářilo, avšak tam nahoře nad pustými planinami otevřenými obloze vanul nevlídný a studený vítr. Musel jsem jít dál, ale ani po dalších pěti hodinách pochodu jsem nenarazil na nějakou vodu. Dokonce se zdálo, že ani není žádná naděje. Široko daleko kolem byla stále táž nikým neobdělávaná suchopárná vegetace. Jenom v dálce jsem zahlédl jakousi nevelkou siluetu čehosi vzpřímeného. Myslel jsem, že by to mohl být kmen osamělého stromu a tak jsem si to bez rozmýšlení namířil k němu. Byl to ovčák. Bača. A asi třicet ovcí, které odpočívaly na vyprahlé a sežehlé trávě kolem něho.

Dal mi napít vody ze své tykve a pak mne pozval k sobě domů, do svého obydlí uvelebeného v jakési úžlabině té vysokohorské planiny. Vytáhl pak vodu - a byla opravdu velice chutná - z

hluboké přírodní studně, nad kterou si vyrobil hrubý, ale spolehlivý rumpál.

Dokonce souhlasil, že bych mohl pod jeho střechou strávit noc: ta nejbližší vesnice byla odtud přece jen více než jeden a půl dne cesty.

Později téhož večera přinesl ovčák odkudsi takový malý pytel a na stůl z něj vysypal hromadu žaludů. Kouřil jsem svoji dýmku, ale přesto jsem se mu nabídl, že pokud by chtěl s něčím pomoci, rád mu pomůžu. On však řekl, že tohle je jeho práce. Dá se říct, že to byl celý obsah naší konverzace pro tento večer. A tak jsem ho jen sledoval, jak vybíral z hromady ty největší a neporušené žaludy a dělal z nich hromádky vždy po deseti kusech. A přitom dával stranou ty, které byly menší a ty jež byly třeba jen lehce naprasklé, neboť i nyní prováděl jejich důkladnou prohlídku. Když dal dohromady stovku dokonalých žaludů, přestal a šli jsme spát.

Chtěl jsem o něm vědět něco víc. Ráno vyvedl své stádo ovcí ven a šli znovu za pastvou. Před tím, než odešel z domu, vzal pytlík se stovkou žaludů, které tak pečlivě vybral a ponořil ho do vědra s vodou.

Všiml jsem si, že jako hůl sebou nesl železnou tyč tlustou asi jako palec a asi čtyři stopy dlouhou. Pozval mne, abych ho doprovázel. Šli jsme pak asi dvě stě yardů vzhůru na vrch kopce.

Když došel ke svému cíli, zapíchl do země svoji železnou hůl a udělal tak díru, do níž vložil žalud. Tu díru pak opět zahrabal. Sázel duby. Když jsem se ho ptal, jestli ta půda taky patří jemu, odpověděl, že ne. Když jsem se ho zeptal, jestli aspoň ví, komu tahle půda patří, odpověděl, že neví.

Nezajímalo ho to. Jedinou jeho starostí bylo, aby svých sto žaludů denně zasadil s co největším zaujetím, opatrností a péčí.

Po obědě znovu probíral své žaludy. Sázel tady stromy už třetí rok. Zasadil jich za tu dobu sto tisíc. Dvacet tisíc z nich zapustilo kořeny. Půlka z nich pak, jak předpokládal uschne nebo je okoušou hlodavci. A pak tu zůstalo deset tisíc dubových stromků, které měly vyrůst na místě, kde předtím nic nerostlo.

Zajímalo mne, kolik je tomuhle člověku let. Řekl, že padesát pět. Jmenoval se Elzeard Bouffier. Někde tam na planinách měl statek, kde strávil celý svůj život. Svého jediného syna ztratil a pak i ženu. Stáhl se tedy do ústraní, kde žil svou osamělou existenci ovčáka. Osamělý život se stádem ovcí a svým psem cítil jako štěstí. Měl pocit, že tenhle kraj z nedostatku stromů umírá, a protože ho nezaměstnávalo nic vážnějšího, rozhodl se něco s tím udělat.

Řekl jsem, že za třicet let by těchto deset tisíc dubů mohlo být pořádně velikých. Odpověděl s příznačnou prostotou. Řekl, že jestliže ho Pán zachová při životě, bude těchto deset tisíc stromů pouhou kapkou v moři,

protože za třicet let by jich musel zasadit mnohem víc.

Druhého dne jsem se s ním rozloučil a šel dál svou cestou.

Po válce jsem dostal takovou menší demobilizační odměnu. Nebylo to moc peněz, ale měl jsem velkou touhu opět dýchat čistý vzduch. Bez jakékoli další ideje jsem se znovu vypravil do těch opuštěných horských plání. Znovu se mi najednou vybavila vzpomínka na ovčáka, který sázel duby.

Musím říci, že jsem za těch pět let války viděl umírat tolik lidí, že vůbec nebylo těžké představit si, že ani Elzeard Bouffier už nebude mezi živými, zvláště, když si mladí lidé kolem dvaceti o padesátnících mysleli, že jsou starci, kterým nezbývá už nic, než zemřít. Ale Bouffier nebyl mrtev. Naopak, tenhle člověk byl stále svěží. Už měl jenom čtyři ovce, avšak místo toho měl celou stovku včelích úlů. Musel se svých ovcí zbavit, protože se staly hrozbou jeho mladým stromkům. Řekli mi, a já jsem to mohl i vidět, že tudy neprošla nejmenší stopa války. Dál, ničím nevyvedený z míry, sázel své stromy.

Jeho stromkům bylo teď deset let a ty největší byly vyšší než my. Byl to zvláštní a okouzlující pohled. Nemohl jsem nalézt slova, když jsme procházeli tím jeho lesem. Ve třech odděleních tenhle les zabíral ve své nejširší části až jedenáct kilometrů. Když jsem uvažoval o tom, že to všechno pochází z jeho rukou a z myšli jediného člověka, bez jakékoli pomoci moderní techniky, pochopil jsem, že člověk by mohl dělat veliké věci i v jiných oblastech, než jen v destrukci.

Po letech byl ovčák navštíven užaslým lesním strážcem. Tento reprezentant lesního úřadu ho varoval, aby nerozdělával oheň mimo svůj dům, neboť by to bylo nebezpečnou hrozbou tohoto podivuhodného "přírodního" lesa. Bylo to poprvé, pravil mu tento hodnostář, co se podařilo objevit samovolný vznik a vzrůst lesa v této oblasti. Tou dobou již Bouffier sázel žaludy asi dvacet kilometrů od své chatrče. Aby si ušetřil ty zpáteční cesty - bylo mu již pětasedmdesát let - plánoval v místě svého nového působiště vystavět z kamení jednoduchou boudu. V následujícím roce ji také postavil.

O pár let později se na místo dostavila úřední ověřovací delegace, která měla potvrdit existenci tohoto podivuhodného přírodního úkazu. Do "přírodního" lesa se dostavila jedna velice "důležitá" osobnost z Ministerstva lesního a vodního hospodářství, člen parlamentu a několik technických expertů. Vedly se zde různé hovory, avšak bez nějakého výsledku. Rozhodlo se, že se s tím něco musí dělat. Naštěstí se neudělalo nic. Kromě jediné důležité věci, a tou bylo převedení lesa pod státní ochranu a zákaz pálení dřevěného uhlí. Nebylo by prostě možné být neuchvácen kouzlem tohoto mladého a zdravého lesa.

Jeden z lesních expertů byl můj přítel, a tak jsem měl možnost odhalit před ním celé tajemství lesa. A asi o týden později jsme se spolu vypravili hledat Elzearda Bouffiera. Našli jsme ho tvrdě pracujícího asi dvacet kilometrů od

místa, kde došlo k inspekční návštěvě. Tento lesní úředník nebyl mým přítelem pro nic za nic. Rozuměl hodnotě věcí, věděl, kdy držet jazyk za zuby. Dal jsem Bouffierovi půl tuctu vajec, které jsem selci přinesl jako dar. Pak jsem si my tři udělali společný piknik pod širým nebem. Strávili jsme několik tichých hodin pozorováním krajiny.

Na obzoru se rozprostíral les stromů, osmnáct až dvacet stop vysokých. Musel jsem se v duchu vracet zpět, abych si připomněl, jak vypadaly tyhle pusté pláně před těmi dvaceti lety, kdy jsem tudy poprvé šel. Tichá a neúnavná práce, svěží vítr kopců, skromný a šetrný život a nadevše pak mír v myslí dal tomuto starci takřka nezlomné zdraví. Životní sílu dostal od Boha. Byl jsem v úžasu nad tím, kolik akrů lesa tento prostý člověk vytvořil a kolik ještě chtěl vytvořit.

Když pomyslím na to, že jediný člověk, spoléhající se pouze na své tělesné a duchovní zdroje, byl schopen z pusté divočiny udělat kraj míru a hojnosti, napadá mne spousta věcí týkajících se lidské povahy. Při pohledu na vzrostlý les, který zůstal dílem Elzearda Bouffiera, mne naplňuje bezmezná úcta k tomuto nevzdělanému starci z hor, který díky svému neúnavně tvořivému duchu a oddanému nesobectví vzal na sebe dílo hodné Boha.

Elzeard Bouffier, muž stromů, zemřel ve svých 88 letech stářím v domově v Banonu, v Provinci.

Převzato z časopisu AD

OBČAN A PŘÍRODA

Erazim Kohák

profesor Filosofické fakulty UK a Boston University USA

ilustrace : Vlastimil Toman - Ácek

Mrtví bílého muže zapominají na rodnou zemi, když odcházejí putovat mezi hvězdy. Naši mrtví nikdy nezapominají na tuto překrásnou zemi, protože tato země je matkou rudého muže. Jsme součástí země a ona je součástí nás.

*Voňavé květiny jsou našimi sestrami;
jelen, kůň, orel, to jsou naši bratři.
Skáinaté hřebeny hor, šťavnatost luk,
teplo těla koníka ponyho, člověk -
všichni jsme jednoho rodu.*

*Poselství náčelníka Seattla
Převzato z knihy "Myslet jako hora"*

OBČAN A PŘÍRODA

Přednáška Erazima Koháka, profesora Filozofické fakulty UK a Boston University USA, pro Pražské matky 4.6.1993

TRAGÉDIE OBECNÍ PASTVINY A VĚK ODPOVĚDNOSTI

Začneme metaforou, která zobecněla v anglosaském světě, "the tragedy of the common". Představme si obecní pastvinu, která je schopna uživit sto ovcí. Na té pastvině pase deset hospodářů po deseti ovcích. Každý z nich je dobrý hospodář, dovede se o své ovečky postarat. Jenže každý z nich se stará jen o své ovečky. Není si vědom pastviny jako celku. Ví jen, oč snaží se byl jeho život, kdyby měl jen o jedinou ovečku víc. Měl by vlnu pro děti, parenicu by dělal, krásné by to bylo. A pastvina je velká, na jedné ovečce navíc přece nesejde. Tak pňdá další ovečku. Tak myslí a to udělá každý z nich. Jenže sto deset ovcí pastvina neuživí. Ovce se pasou až blizounko k zemi. Pastvinu vypasou a všechny zemrou hladem. Nikdo si to nepřál. Každému šlo jen o tu jedinou ovečku navíc - skromné přání. Tragédie obecní pastviny je nechtěný, nepředvídaný následek skromných přání.

Možnost společenského soužití se zakládá velice přímo na nadhledu, který je ochoten vzít v potaz nejen vlastní přání, nýbrž též potřeby společného dobra. Kde takový nadhled neexistuje, dochází k tragédii. Může se stát súdánskou, somálskou či jugoslávskou cestou. Každý hospodář tvrdě prosazuje své zájmy, případně je povýší na "práva". Dochází k boji všech proti všem, ke zkáze společnosti a k zbídačení všech jejích členů. Obvyklejší je ovšem jiné zakončení. Silnější a prozirávější hospodáři vnutí ostatním svá omezení. Povolí jim třeba jen po pěti ovcích. Sami si ovšem dopřejí třeba dvacet. Těm ostatním to třeba milé není, ale smíří se s tím, protože jinak by došlo k tragédii. Tak vznikají vlády pevné ruky, co svět světem stojí, a tak se udržují - nejen mocí, nýbrž především

svou nevyhnutelností. Kdyby nebylo nikoho, kdo omezuje nároky jednotlivých hospodářů, došlo by k tragédii. Služ sedlácku: je lépe poslouchati bý i krutého pána, než propadnout anarchii boje všech proti všem.

Demokracie, v dějích lidstva řídký a přechodný jev, představuje především pokus o přijetí osobní odpovědnosti za věci obecné. Nestačí jen "demokratická" volba vladaře. Fungující demokracie předpokládá, že každý hospodář se stane sám sobě vladářem, že sám uváží možnosti obecní pastviny a sám, dobrovolně, se rozhodne, že na obecní pastvinu tu jednu ovečku nepřidá. Demokracie především předpokládá vyšší občanské vědomí: ochotu a schopnost všech občanů vzít v potaz nejen své vlastní přání, nýbrž i potřeby a dobro celku.

Když pak nejde jen o deset hospodářů, nýbrž o společnost s milióny občanů, nestačí jen vyšší vědomí. Je třeba i vyšší angažovanosti. Tam, kde vlada, bý i demokraticky zvolená, vnucuje řád anarchistickému davu slepě egoistických jedinců, je těžko hovořit o demokracii. Skutečná náplň občanské demokracie vzniká teprve tehdy, když vznikají občanské mezičlanky mezi vládou a občanem. V hantýrce evropských byrokratů se stalo zvykem označovat je jako "en-gé-ó", *non-government organizations* čili mimovládní organizace. Pod povrchem žargónu se nachází lidská skutečnost: občanské iniciativy, volná sdružení občanů, kteří se sdružují ne k prosazení svých osobních zájmů, nýbrž ve jménu společného dobra.

U nás byla klasickým příkladem takové iniciativy Charta 77. Náš předešlý režim byl totiž neméně klasickým příkladem vlády pevné ruky, jak ji známe z metafory obecní pastviny. Režim si osvojil jak všechno právo, tak všechnu odpovědnost za věci obecné. Občanům přenechal jen možnost prosazovat v mezích jeho direktiv své osobní zájmy - třeba shánět měděný plech ke komínku na chalupě podle zásady, že kdo neokrálá stát, okrádá rodinu. Chartu 77 nemohl režim pochopit ani vystát, protože se vymykala tomuto rámci. Byla čistě občanskou iniciativou, avšak nikoliv ve jménu individuálního zisku. Zasazovala se za to, nač si režim dělal monopol - za zájmy obecné. Byla zárodkem skutečné demokracie.

Největším nebezpečím pro naši rodící se demokracii je, že staré návyky přežívají. Vláda je dnes sice demokraticky volená a nedisponuje zdaleka tak pevnou rukou. Avšak pokud mezi vládou a občany nevznikne mezičlanky občanské iniciativy, může vzniknout situace obecní pastviny: nebudeme-li schopni sami přijmout odpovědnost, může dojít k tomu, že budeme tu pevnou ruku požadovat, a že nakonec ji s oddechem znovu přijmeme. Protože nikdo nemůže žít v anarchickém boji všech proti všem. Nadějí demokracie je růst iniciativ občanů, kteří se zasazují o obecné dobro. Nemají a nemohou nahradit vládu, ale mohou vytvořit ty mezičlanky mezi vládou a občanem, z kterých vyrůstá demokracie, totiž občanská odpovědnost za věci obecné. Náš předešlý režim zdeformoval naši společnost především tím, že zničil toto podhoubí občanské iniciativy, z něhož vyrůstají demokratická rozhodnutí - stejně jako zničil návyk vlády obracet se v rozhodování k občanským iniciativám. Přesto občanská iniciativa má v naší zemi silnou tradici. Právě proto, že Češi i Slováci ve století svého obrození chápali vládu své země, rakouskou i uherskou, jako cizí a často výslovně nepřátelské, byli odkázáni na svépomoc, ať už ve školství, v kultuře, v mnoha oblastech sociální péče. Stavba pražského Národního divadla je příkladem nejčastěji citovaným, ač společenský vývoj ovlivnily i příklady méně dramatické, od dobrovolných hasičů po rodičovská sdružení. Když dnes vytváříme své mimovládni organizace, navazujeme na demokratickou tradici občanské odpovědnosti naší minulosti.

Od dob našich obrozeneckých přelků se však přece jen něco změnilo. Nezměnil se vztah občana ke společnosti, avšak v základě se změnil vztah člověka k přírodě. Naši starší předkové chápali odpovědnost člověka k přírodě ve velmi konkrétním smyslu. Věděli, že pole je potřeba hnojit, je třeba je nechat ležet ladem - odpočinout - či do něj zaorat vojtěšku. I ten pocit odpovědnosti vůči přírodě jsme v našem století ztratili. Pole, lesy, louky se pro nás staly neživým výrobním prostředkem, který můžeme libovolně ničit ovšem "pro dobro člověka", abychom uvedli to moderní zaklínadlo.

Avšak nejen my, nýbrž i naši zemědělští předkové by těžko chápali něco jako abstraktní pocit odpovědnosti člověka s velkým Č za přírodu jako celek. Po celé trvání lidského pobytu na tomto světě příroda jako by žádné ohledy nepotřebovala. Příroda nás obklopovala, byla mocná, tajemná, nekonečná jako nekonečné hvězdy kolem lidských sídlišť. Představovala nekonečné a stále se obnovující bohatství doslova nevycerpitelné: ať člověk sebevíce loví, vždy bude více ryb v moři, ať sebevíce kácí, vždy bude více stromů. Příroda je mohutná - a zároveň pečující. Někdy trestá, jindy zase hojí. Je nevyzpytatelná, dárkyně všeho dobra. V lidských představách měla příroda až donedávna všechny vlastnosti, které lidé připisovali Bohu. Ne bezdůvodně došel Spinoza k větě "Deus sive natura" - Bůh, či chcete-li příroda. Člověk byl na přírodě závislý, příroda na člověku nikoliv - spíše bychom mohli říci, že příroda byla odpovědná za člověka.

Právě v tom nadešel v posledních padesáti letech zásadní obrat. Lidský nárok na přírodu prudce stoupl a stoupá. Nejen, že prudce přibýlo lidí, z méně než jedné miliardy na celé zeměkouli na skoro šest miliard dnes a snad dvanáct do roku 2025, ač i to znamená obrovské zatížení. Zároveň stoupla i lidská náročnost: obyvatel prvního světa - severní Ameriky, západní Evropy či Japonska - spotřebuje zhruba sedmdesátkrát tolik zdrojů a vytvoří zhruba sedmdesátkrát tolik odpadu, kolik jeho předek před třemi sty lety či současník v Indii či v Africe. To znamená, že zatížení přírody lidským nárokem stoupá nejen přírůstkem lidských obyvatel Země, nýbrž ještě prudčeji vzestupem individuální

spotřeby. Podle generálního sekretáře Organizace spojených národů U Thanta představovala ranná sedmdesátá léta poslední možnost vyrovnání spotřeby a zásob. Od té doby žijeme na úvěr, ale vzdor tomu považujeme každý vzestup spotřeby za "pokrok". Ačkoli víme, že příroda, na které jsme závislí, hyne a neobnovuje se, či obnovuje se daleko pomaleji, než ji ničíme, ačkoli víme, že svou spotřebou nenávratně a závažnou rychlostí ničíme předpoklady života na Zemi, dál usilujeme o to, abychom spotřebovávali stále víc a víc, a aby naše spotřeba stoupala co nejrychleji.

A příroda hyne. Nejde jen o to, že bychom přicházeli o něco, co sice činí život příjemnější, avšak není to k životu nutné, jako kdybychom zastavili květinový záhonek, abychom k domu připojili o dva pokoje víc pro děti. Dnes ničíme samu podstatu života. Každá jednotka spotřebované energie navíc, každá jednotka odpadu navíc - doslova každé auto navíc, každý "vzestup spotřební úrovně" urychluje rozpad udržitelnosti života. S každým vyhynulým živočišným druhem - a vyhyne jich několik každou minutu - se mění rovnováha přírody a svět postupuje od bohaté biologické soustavy k zjednodušení až po entropii života. Neděláme si s tím starosti: staráme se jen o to, abychom spotřebovávali stále víc, a co nejrychleji.

Některí sociobiologové považují naši slepou, sebeničivou honbu za spotřebou za projev sebeničivého pudu, kterým se příroda brání proti přetížení lidskými nároky. V přírodě to není jev neznámý. Mnoho přírodních druhů se začne chovat sebeničivými způsoby, když jejich počet přesáhne únosnou míru. Zničí předpoklady vlastního života a vyhynou. Archeologové zjišťují, že tak zanikla i řada velkých civilizací ve střední Americe a na Blízkém východě. Snad jen tentokrát lidstvo jako celek opakuje cyklus, kterým procházejí jiné živočišné druhy a kterým prošli někteří naši předkové.

Avšak v případě lidstva může být vhodnější lidské vysvětlení. Lidský živočišný druh se vyznačuje velmi omezenou pudovou výbavou. Místo pudem se řídíme rozumem - s velmi malým "r", totiž schopností vytvořit si představu o tom, jak naše prostředí dává smysl či "jak se rýmuje" a volit odpovídající

způsob jednání. Abychom tento způsob výkladu a rozhodování nemuseli opakovat na každém kroku, nahrazujeme chybějící pud návykem. Jsme sice bytosti rozumové v takto vymezeném smyslu, avšak ve své každodennosti jsme především bytosti návykové.

Je možné, že v případě současného sebeničivého přemnožování a přejídání - stupňování spotřeby - nemáme co dělat s pudem, nýbrž s návykem, a přesněji s návykem nezodpovědnosti. Je to zcela pochopitelný návyk. Jak už jsme poznamenali, po celá tisíciletí se člověk o přežití přírody opravdu nemusel starat. Bohatství přírody bylo nevyčerpatelné - příroda se obnovovala rychleji, než ji nepočtený lidský druh, vybavený jen primitivní technikou, dokázal ničit či "spotřebovávati". V rámci přírody byl člověk opravdu jen dítětem, které se nepotřebuje starat o nic než o svá vlastní přání. Podle toho jsme se naučili jednat.

Jenže to právě se v našem století změnilo, jak vzestupem naší početnosti, tak ještě prudším vzestupem naší schopnosti vykořisťovat přírodu a vytvářet toxický odpad, od hlusiny z uranových dolů po igelitové obaly. Ironicky jsme vyspěli, stali jsme se dospělými. Už si nemůžeme dovolit nezodpovědnost. Dnes ne my - nýbrž především příroda - a tak ovšem druhotně také my sami - je ohroženým druhem. Nastává věk odpovědnosti za přírodu. Příroda je loď, na které se plavíme, a dnes je to loď tonoucí. Dlouho jsme se o ní nestarali: starali jsme se jen o své vlastní pohodlí na palubě či o své zboží, o obchodování. Jenže loď se potápí. K odpovědnosti za věci obecné přistupuje odpovědnost za loď samu. Tu se opakuje tragédie obecní pastviny, tentokrát ve vztahu k odpovědnosti za přírodu. Zás je možné, že odpovědnost prostě odmítneme, budeme dál zatěžovat pastvinu (či v této metafoře loď) dalšími a dalšími ovečkami, až zhyne v boji všech proti všem. Je tu druhá možnost, že někdo prozíravý a rozhodný převezme odpovědnost za nás. Nebude se nás na nic ptát: mocí omezí náš počet i spotřebu na, či pod mezí únosnosti a tak zachrání loď - či pastvinu, přírodu - a nás s ní, byť za cenu ekologické diktatury, která se nám příliš zamlouvat nebude.

Pokud chceme zachovat nejen přírodu, nýbrž též demokracii a svobodu, potřebujeme přijmout odpovědnost za záchranu přírody sami, my, občané - jako jedinci v individuálním životě stejně, jako občané v mimovládnicích iniciativách, v těch mezičláncích mezi přáním jedince a vůlí vlády, v nichž je podstata demokracie. Jako v každém údobí ohrožení, tak i v údobí ekologického ohrožení je demokracie možná jen potud, pokud se záchrana životního prostředí, náš nejnaléhavější úkol, stane záležitostí občanských iniciativ. Loď se topí, pastvina se blíží vypasení. Máme-li přežít, je potřeba se postarat o jejich záchranu. Má-li k tomu přežít i demokracie, musíme se o jejich záchranu starat my, občané, my, *demos*, v našich občanských iniciativách.

O to jde. Vláda silné ruky vzniká proto, že je třeba řešit určitý naléhavý úkol. Tím může být třeba obrana země, ekonomická či sociální problematika, vztah odlišných etnických složek společnosti či v našem případě záchrana životního prostředí. Občané mohou odmítnout problém řešit, či se na jeho řešení podílet. Přesto problém třeba řešit je, a pokud tak nečiní občané, najde se někdo, kdo jej bude řešit za ně. Ovšem bez jakékoliv demokracie: občané, neochotní vzít odpovědnost na sebe, se stávají objekty dějin, ne subjekty dění. Demokracie může přežít jen tehdy, když občané jsou ochotní přijmout odpovědnost a podílet se na řešení - podle potřeby, v domobraně, v podnikání či v družstevní a charitativní činnosti, v iniciativách mezinárodního porozumění či v našem případě v iniciativách ekologických. Vstupujeme do věku odpovědnosti, i odpovědnosti za přírodu, prostředí našeho života. My, občané,

i demokracie - a konečně lidstvo - mohou přežít, pokud jsme ochotní přijmout za jejich přežití odpovědnost.

ETIKA PRO VĚK ODPOVĚDNOSTI

S ekologickým posunem odpovědnosti za přírodu na člověka a s demokratickým posunem odpovědnosti za přírodu na občana vyvstává filosofický problém: čím se máme ve svém jednání a rozhodování řídit? V mezilidských vztazích to problématické není. Za svých třicet tisíc let na zemi lidstvo získalo celkem jasnou představu o tom, jak bychom se měli chovat jeden vůči druhému, aby, jak praví Písmo, "dlouzí byli dnové naši na zemi". Jistě, zdaleka se nám nepodařilo vyřešit otázku, jak zajistit, že se podle těchto zásad budeme chovat, ale to je něco jiného. Víme alespoň, jak bychom se chovat měli, a víme to nejméně od dob mezopotámského vladaře Chamurapiho.

Ve vztahu k přírodě nevíme ani, jak bychom se chovat měli. Dosavadní etika, ať již křesťanská, formalistická či pragmaticko-utilitární, vychází z předpokladu, že etické normy se vztahují jen na vztah člověka k člověku (a případně k Bohu), ne však na vztah člověka k mimolidskému světu, který obvykle označujeme pojmem příroda. Sv. Augustin označuje ohled na utrpení zvířete za pohanský blud. Kant výslovně omezuje platnost morálního zákona na mezilidské vztahy, utilitární filosofie odvozuje všechnu hodnotu od člověka: cokoliv je dobré, je dobré jen tím, že to slouží člověku. To, že i třeba dikobrazí matka chce žít a usiluje o zachování svého života, že miluje své mládě a pečuje o ně, že truchlí nad jeho smrtí - tedy, že vlastní život je hodnotou pro všechno živé, i třeba pro fazoli a že všichni složitější živočišové jsou schopni i nezištného společenství - to všechno jako by nebylo. Řečeno poněkud simplistickým pojmoslovím populárního filosofování, naše etika doposud vždy byla výrazně antropocentrická. Stavěla člověka do středu všeho smysluplného světa, z lidského subjektu odvozovala jak hodnotu, tak smysl. Tak třeba tráva je v našem běžném pojetí prostě

res extensa, karteziánský prostorový předmět, prostý vši hodnoty, všeho smyslu, určitelný jen matematicko-prostorovými a kauzálními vztahy. Teprve když na scénu vstupuje člověk s kosou, nabývá tráva smysl - stává se pící - a zároveň nabývá hodnoty: člověk si jí cení, může ji využít či prodat. Obvykle se nepozastavujeme nad otázkou, proč se tráva nestává pící, když se na ní pase zajíc, a proč jeho přítomností nenabývá i hodnoty, ač mu poskytuje život. Myslíme antropocentricky - a z takového myšlení bychom těžko odvozovali etiku pro vztah k přírodě.

Právě o to se pokoušela ekologie, která sebe sama označovala za "vědeckou" či "technickou". Popudem k jejímu zrodu byla první zpráva Římského klubu "Meze růstu". Autory zprávy by nikdo nemohl obvinít, že jsou milovníky přírody, či že zpochybňují ústřední postavení člověka ve světě. Nešlo jim o přírodu, šlo jim o člověka a jeho dobru, jak je sám vnímá. Nezpochybňují ani ideu "růstu" jako záhodného zaměření lidského konání. Upozorňují však, že bezohlednost lidského počínání v přírodě od počátku průmyslové revoluce hrozí vyčerpáním či zničením "přírodních zdrojů" a že tudíž ohrožuje jinak záhodný růst.

Z logiky Římského klubu vzniká první ekologická etika. K tradičním etickým zásadám ohledu k člověku, s nímž máme podle Kanta jednat vždy jako s cílem, nikdy jen jako s prostředkem, přistupuje ohled k mimolidskému světu. Ne, že bychom měli s lesem či s mimolidským přírodním druhem jednat též jako s cílem a ne jen s prostředkem. Les a vlk zůstávají prostředky. Etika se rozšiřuje jinak. Především tím, že se rozšiřuje pojem člověka. Nejde již jen o nás, dnes žijící. Jde o člověka jako takového, i o děti našich dětí. Jednat eticky neznamená jen jednat tak, abychom neublížovali někomu jinému, nýbrž i tak, abychom neublížovali ani těm, kdo přijdou po nás, svým vnukům a pravnukům. Zpustošit přírodu, třeba zdevastovat les těžbou a spalováním hnědého uhlí, by bylo morálně nepřipustné i tehdy, kdyby to nepoškozovalo nikoho dnes, protože by to poškozovalo ty, kdo nás budou následovat. V diskusi se ovšem vynořila i legalistická namítka, že kdo neexistuje, nemůže mít ani práva ani zájmy.

Naši pravnci dnes neexistují, tudíž nemohou mít práva či zájmy a tudíž je prý nemůžeme poškodit, ani kdybychom zdevastovali svět k neobyvatelnosti. Taková logika však málo koho uspokojila. Dnes většina lidí, i těch, kteří se životním prostředím nezabývají, přece jen souhlasí, že máme určité povinnosti vůči budoucím generacím, že nemůžeme prostě zdevastovat svět ve svůj prospěch. Jde i o ty příští. Či květnatěji řečeno, svět není jen náš: spravujeme jej pro své vnuky.

V rámci "vědecké" ekologie dochází i k druhému rozšíření etiky. I když cokoliv dobré je dobré jen proto, že to slouží zájmům člověka, co představuje zájem člověka se rozšiřuje. Tak třeba hodnota lesa se už neomezuje jen na cenu palivového nebo stavebního dříví. Dochází také k uznání, že les má hodnotu rekreační, a dokonce snad i estetickou. Člověk potřebuje nejen spotřební užitek, nýbrž také estetický prožitek. I v rámci "vědecké" ekologie se tu začínají uplatňovat ohledy, které nejsou jen úzce zjištěné ve jménu lidí dnes žijících. Tím vzniká jeden typ ekologické etiky. Nezpochybňuje představu, že člověk je středem všeho, že lidské zájmy a lidská práva jsou tou nejvyšší hodnotou, které se musí podřadit všechno ostatní, a že nejvyšším cílem lidského bytí je "růst" - tedy neomezené stupňování výroby a spotřeby. Uvědomuje si však, že tento "růst" či "rozvoj" vyžaduje udržitelnou přírodní základnu, a že zničit Zemi ve jméno "rozvoje" by znamenalo konec rozvoje. Cílem tedy není růst za každou cenu, nýbrž *udržitelný* rozvoj, který neníčí perspektivu dalšího rozvoje a neomezuje rozvoj jen na vzestup hmotné spotřeby. K lidským potřebám náleží i budoucnost a krása. Nezpochybňujeme lidskou strategii růstu, avšak zpochybňujeme technologii, která problematizuje budoucí růst. Jsme dál antropocentristé, páni všeho co kol sebe vidíme, avšak máme méně omezenou představu o tom, kdo všechno je člověk a co všechno zahrnuje jeho potřeby.

Jenže... je možné zachovat představu lidské nadřazenosti, člověka jako pána všeho, jako zdroj všeho smyslu a vši hodnoty, a vyřadit se arogantní bezohlednosti průmyslového věku? Je možné dál považovat "rozvoj", nekonečně stoupající spotřebu, za smysl lidského bytí a nenarazit nemilosrdně na

meze velice konečného světa? I při té nejlepší vůli, stále stoupající populace lidí, kteří za smysl svého života považují "dohonit a předhonorit" stále se vzdalující západ - či alespoň neztratit stopu - nutně vede k vyčerpání zdrojů a zanesení země odpadem. Je nás příliš mnoho a stále víc. Z hlediska filosofické ekologie není zdrojem ekologické krize jen krátkozrakost, s níž průmyslová revoluce vykořisťovala přírodu. Je to sama představa, že člověk je středem všeho a že spotřeba je smyslem jeho bytí. Z tohoto hlediska lidstvo nepotřebuje překonat jen nedokonalou spalovací techniku dvacátého století, nýbrž především svou antropocentrickou představu o lidské nadřazenosti. Potřebuje jinou perspektivu: člověka jako jednoho ze společností všech bytostí, jehož úkolem je žít v harmonii ve spleťtím, jemně vyváženém společenství života. Středem všeho a zdrojem vší hodnoty není člověk. Je to život - odtud pojem biocentrický. Pro všechno živé je vlastní život hodnotou. Housenka chce žít stejně jako člověk, žít chce i vlk a kondor. Člověk nemá o nic méně právo na život než vlk a kondor, avšak také o nic víc. Člověk nemá právo ničit životní prostředí ostatních druhů: má povinnost usilovat o harmonické soužití všech bytostí, tedy o dobro všeho života, nejen svého. Je třeba učit se stejně úctě ke všemu životu. Je třeba učit se myslet jako hora.

Věta "myslet jako hora" pochází z textu amerického lesníka a ekologe ante verbum Aldo Leopolda, *A Sand County Almanach*, z roku 1947. To bylo dávno předtím, než zpráva Římského klubu zpochybnila představu nekonečného rozvoje. Dva roky po válce západ naprosto nepochyboval, že nekonečná expanse je smyslem života, že jediná hodnota

je lidský hmotný prospěch. Lovci, kteří každoročně táhli v Americe do lesů zastřelit si jelena tehdy vraždili vlky na počkání. Vlk je přece škodná: loví jelena, tím ubírá úlovek lidským lovcům. Kdyby bylo možné vlky vyhladit, lidé by měli pro radost z honitby velika stáda jelenů. Američané s puškami nadšeně lovili škodnou.

Střelil i Leopold. Zastřelil starší vlčici. Doběhl k ní, když umírala. Ohlížela se po svých dvou vlčatech a v zelených očích jí vyhasinal oheň života. Vzdr přitomnosti člověka obě vlčata setrvala při umírající matce, bědovala tenkým hlasem. Nebylo obtížné je zastřelit. Ale vzpomínka na oheň života, jak vyhasíná v zelených očích staré vlčice, nedal Leopoldovi klidu. Zpochybnil mu ten samozřejmý antropocentrismus. Lesník Leopold popisuje, jak se poměrně rychle podařilo vyhubit na hoře vlky. Jejich biotop se zužoval, lidé je trávili jedy, chytali do pastí, stříleli na potkání, až jednoho dne v té oblasti nebylo vlků. Stáda jelenů se opravdu rozrostla. Leopold popisuje utrpení starých a nemocných jelenů, bolestné umírání celých stád hladem na hoře, která je nemohla uživit, a devastaci porostů s následnou erozí. Vlk se bojí člověka, jelen se bojí vlka, ale hora se bojí narušení rovnováhy života. Devastaci, kterou způsobilo přemnožení jelenů po vyhubení vlků, bude les napravovat sto let, erozi už nenapraví. Potřebujeme se naučit myslet jako hora, píše Leopold, a má tím na mysli odvěkou perspektivu přírody jako celku, na rozdíl od perspektivy jedné z bytostí, jelena, vlka, člověka. Ti vidí jen svůj vlastní krátkodobý zájem v konfliktu se stejně krátkodobým zájmem jiných bytostí. Jen hora vidí vše v nadhledu všeho života. Tak Leopold, snad nejváženější osobnost americké ekologie, dochází k závěru, že je třeba "myslet jako hora."

Fráze "myslet jako hora" je dnes titulem knížky nově přeložené do slovenštiny a teď i do češtiny. Ve hnutí, které se samo označuje jako "hlubinná ekologie", nabyla představa "myslet jako hora" poněkud jiného významu. Znamená to především empatické vcičení do jiných bytostí, empatickou identifikaci s nimi. Hnutí hlubinné ekologie totiž vychází z přesvědčení, že odcizení, z něhož pramení lidská bezohlednost k přírodě, není jen odcizením přírody životem ve městech, nýbrž je

především odcizením od našeho vlastního hlubinného já. Ač Arno Naess, norský publicista, který první razil pojem "hlubinné" ekologie, necituje švýcarského psychologa C.G.Junga, hnutí, které se ztotožnilo s pojmem hlubinné ekologie, je Jungovi zjevně poplatné. Vychází z představy kolektivního ne-vedomí, z něhož vyrůstají jako výhonky individuální vědomí. Člověk se svým rozumem odcizil této živné hlubině a ve svém odcizení nechápe, nevnímá, jen ničí přírodu, aniž by si uvědomoval, že právě z ní vyrůstá a z ní čerpá mizu svého života.

Podle takzvané "eko-feministické" komponenty hnutí hlubinné ekologie, člověk se svým mužstvím - které je dominantní, arogantní, necitlivé a ničivé, "panské" ve všech nejhorších smyslech toho slova - odcizil od svého ženství, které je tajemné, temné, něžné a hojivé. Muži tohoto přesvědčení často nosí s sebou své pletení jako viditelný důkaz, že se vzdali své mužské nadřazenosti. Pro hnutí "hlubinné ekologie" znamená tedy "myslet jako hora" ztotožnit se citově s utřením ničené přírody. Z odstupu to zní poněkud afektovaně - a na hnutí hlubinné ekologie je mnoho afektovaného. Ale zkuste to někdy. Zkuste se vcítit do myslí divoké kachny, která nechápe, proč mokřadla zaplňuje toxický odpad a proč umírá, prosáklá rozlitou naftou na hlařínech kdysi důvěrně známých vod. Zkuste osivoit lidi jménem - a očima - jezevců, které lidi vytlačili z Kunratického lesa, třeba jménem toho posledního jezevce: žil, jak po léta žili jezevci, jen svět kolem něj ho čím dál tím víc stlačoval. Zemřela jeho družka, zemřely jeho mláďata. Marne hledal po lese jiného jezevce. Proč? Nakonec umírá.

Příručka "Myslet jako hora" je plná takových úvah a též velmi praktických návodů, jak organizovat cvičení, nazývaná "dílna Shromáždění všech bytostí". Je to pokus překlenout izolaci našeho egocentrismu, naši izolaci od světa života, a vzbudit v nás soucítění se všemi bytostmi světa. A víc: je to pokus o radikální reorientaci našeho celého hodnotového systému z našeho antropocentrismu na úctu ke všemu životu.

Jenže stačí myslet jako hora? Na hnutí hlubinné ekologie je mnoho sympatického, a krásná kniha *Myslet jako hora* je příliš

vyššího, vznešenějšího lidství. Kdo ji nečetl a nepročítal, je o to méně člověkem. Svě lidství naplňujeme tehdy, když dovedeme i ve svých mimolidských bližních vidět bližního. Překonat iluzi lidské nadřazenosti je opravdu něčím naprosto základním. Ale opravdu - stačí to?

Nemám tu na mysli obvyklé kritiky hlubinné ekologie, že jde o zábavu vysoce privilegovaných, vzdělaných a finančně zdatných američanů, ač to není zcela nepravda. Jde mi o kritiku, řekl bych, zevnitř. Plně přijímám převědčení, že člověk je jen jedním z obyvatel tohoto světa, že nemá o nic větší nárok na jeho zdroje, než kterýkoliv jiný z jeho obyvatel, že nejzákladnější hodnotou není "člověk", nýbrž všechen život, a že člověk své místo na světě musí budovat s ohledem na potřeby všech svých bližních, včetně svých mimolidských bližních. Jsem přesvědčen o potřebě hlubokého citění pro všechen život. Tedy skutečně myslet jako hora. A jako vlk. A jako racek.

Jenže stačí to? Myslím, že ne. Totiž, mezi vlkem a člověkem je určitý rozdíl. Není to rozdíl mezi "vyšším" a "nižším". Kdybychom měli porovnávat a vzali v potaz dopad vlčí a lidské přítomnosti na tento svět, vyšlo by porovnání spíš ve prospěch vlků. My, lidé, si rádi namlouváme, že náš živočišný druh vytvořil hodnoty krásy a kultury, všeho, čemu říkáme civilizace. Jenže to jsou hodnoty jen pro náš druh: všem ostatním nic neřkají. Tu snad pomůže porovnání. Nomenklatura minulého režimu sama pro sebe také vytvořila hodnoty, jichž si vážila, od SANOPZu po nomenklaturní chaty u Orliku a cesty do zahraničí. Jenže sotva bychom mohli tvrdit, že tyto hodnoty, vytvořené jen pro sebe, opravňují nomenklaturu k setrvání u moci. Podobně jsme my, lidé, nomenklatura přirozeného světa. To, že vytváříme hodnoty sami pro sebe, zatímco bezohledně ničíme všechny ostatní, nás těžko může opravňovat k nadřazenosti. Nejsme vyšší druh, jen jiný.

Naše odlišnost spočívá především v tom, že jsme bytosti svobodné - a tudíž povolané k odpovědnosti. Vlk nemá morální povinnost, aby omezil lov, když stav psounů v jeho lovišti poklesne pod hranici udržitelnosti. Člověk má morální povinnost omezit svůj lov, třeba rybolov, když hrozí vyhnutí určitého druhu ryb. Vlkův ekologický dopad totiž omezuje

řád přírody. Člověk sám však řadí přírodu nejen narušil - Leopoldův příklad vyřazených vlků - nýbrž svou technikou se mu sám vymkl. Kdyby lovil jen udici, pak by pokles určitého druhu vedl k nižším úlovkům, a tak k poklesu rybolovu a k regeneraci ohroženého druhu. Jenže člověk na pokles úlovku reaguje dokonalejší technikou. Hubí dál. Jediné, co může zabránit vyhynutí druhu, je morální odpovědnost člověka, který sám dobrovolně omezí rybolov.

Je třeba myslet jako hora, ale nestačí to. Protože hora snad myslí, avšak nejedná. Jen trpí. Je třeba myslet jako hora, avšak jednat jako člověk: přijmout odpovědnost za naše jednání a řídit je tak, aby nevedlo k záhubě života. Nestačí myslet jako vlk či jako pes, vyslanec vlků mezi námi. To je jistě naprosto nezbytné: pokud nemáme zahynout na vlastní omezenost, musíme se učit myslet jako jiní, my Češi jako Slováci, my muži jako ženy, my lidé jako vlci. Avšak, při všem pochopení, nejsme vlci. Jednat musíme jako lidé, jako odpovědní lidé.

Samozřejmě to znamená především oprostít se od arogantního antropocentrismu, který popírá všechnu odpovědnost vůči našim mimolidským bližním. Nemůžeme se však prostě spokojit s biocentrismem, protože ve své svobodě jsme bytosti morální, ne pudové, a ve svém jednání nemůžeme spoléhat na pud. Potřebujeme se řídit vidinou dobra všech bytostí. Snad je tu třeba neologismu: potřebujeme agathocentrickou ekologii, potřebujeme ekologickou etiku, která vychází z lidské povinnosti nejen žít, tak jako zcela spontánně žije třeba vlk, nýbrž žít dobře, žít jako člověk odpovědný.

ODPOVĚDNOST A DOBROVOLNÁ STŘÍDMOST

Co to znamená žít jako člověk (ekologicky) odpovědný? Nepochybně to zahrnuje i praktickou ekologii, na kterou se soustředí technická ekologie. Znamená to recykling a druhotné užívání, znamená to úspornou technologii a všechno, co náleží k trvale udržitelnému životu. Za druhé to znamená i citovou otevřenost vůči všemu životu, kterou zdůrazňuje "hlubinná" ekologie. Znamená to vzdát se své lidské nadřazenosti a přijmout povinnost zdůvodnit své nároky nejen dobrem vlastním, nýbrž dobrem všeho bytí. Když uvažujeme o výstavbě silnice přes mokřadlo, nestačí ji ospravedlnit tím, že by to bylo výhodné pro lidi. Je třeba posoudit ekologický dopad - a být připraven na možný závěr, že v zájmu všech bytostí raději necháme auto doma a pojedeme vlakem. To všechno znamená žít jako člověk odpovědný. Znamená to však i víc: znamená to také základní reorientaci od strategie více ke strategii méně, kterou Američané označují pojmem "voluntary simplicity" čili dobrovolná prostota, dobrovolná střídmost.

Oč jde, je osobní rozhodnutí volit méně tam, kde mám na vybranou. Po skoro třista let jsme totiž vycházeli z předpokladu, že pokrok znamená nutně víc, že co je náročnější, nákladnější, složitější, je automaticky i lepší. Jenže, co nás dnes ohrožuje, a co ohrožuje celý svět a všechen život, je nadspotřeba. Proto lepší není to, co je náročnější, nýbrž pravý opak: lepší je vždy to, co je méně náročné. Méně je lépe.

Pro postoj dobrovolné střídmosti se obvykle uvádějí tři druhy důvodů: morální, sociální a ekologický. Morální důvody jsou odvěké a odvěce platné. Člověk snese mnoho smysluplného strádání, ale pramálo nesmyslného nadbytku. O člověku platí, že své naplnění nachází v sebezpřekročení, ne v sebeuspokojování. Snad nejlepší radou člověku je stará zásada "Hleďte nejprve království Božího, vše ostatní vám bude přidáno". Člověk svou spokojenost nachází tehdy, když usiluje o něco dobrého, ne tehdy, když hýčká sama

sebe. Ostatně osudy bohatých - a ještě výrazněji osudy dětí bohatých, dětí privilegovaného světa - to dokazují. Bylo by obtížné najít myslitele, který by vážně doporučoval, aby chom následovali příklad generála Luculla. I Epikuros doporučuje střídmost jako cestu ke spokojenosti. Korzum jako cestu ke štěstí doporučují jenom ti, kdo se žíví prodejem hraček pro dospělé.

Novější je argument sociální. Svět se dnes dělí ve dvě - na svět nesmírného nadkonzumu, založeného na systematickém plýtvání a umělé spotřebě, podpořené obrovským reklamním průmyslem, a svět přímo neuvěřitelné bídy, kde lidé trpí a umírají na samém pokraji přežití. Nadspotřeba privilegovaných se vykupuje bídou bédných: levné zboží z Číny pro Spojené státy vyrábějí dětští dělníci na pokraji otroctví, tropické pralesy, zelené plíce světa, hynou na novinový papír na 148 stránkové vydání novin, které se věnují především reklamě na podporu další nadspotřeby. Lidé privilegovaného světa tu mají dvojnásobnou odpovědnost. Jedna je, aby svým tržním chováním snižovali spotřebu, druhá je, aby svým chováním vytvářeli trvale udržitelný vzor. Chtě nechtě slouží privilegovaný svět za vzor: třetí svět napodobuje první, lidé třetího světa si váží toho, čeho si váží privilegovaní. Tak tomu bylo vždy a všude. Privilegovaní tohoto světa dnes dluží třetímu světu vzor: že si vážíme střídmosti, úspory, skromnosti. Tak třeba osobní auto je ekologický zločin a také ekologická časovaná bomba, s nesmírně ničivými ekologickými i společenskými následky. Pokud však po nich dychtíme sami, těžko můžeme očekávat od obyvatel třetího světa, že po nich prahnouti nebudou. Máme tedy dvojnásobnou odpovědnost: neubírat z velmi konečné zásoby světa tolik, že ochuzujeme druhé, a poskytnout světu příklad, který svět nezničí. Tedy zas dobrovolná střídmost.

Proti sociálnímu argumentu se obvykle vznášívá námitka, že cesta k sociální spravedlnosti nevede snížením spotřební úrovně privilegovaných, nýbrž zvýšením spotřební úrovně bédných. Jenže tu narážíme na argument ekologický. Jen k zastavení zkázy přírody, by bylo potřeba, aby 5 miliard lidstva zůstalo na úrovni dnešní bídy - a privilegovaná miliarda se vrátila nejméně na úroveň roku 1970. Země nesnese další stoupání spotřeby, a

má-li spotřeba třetího světa stoupat, aniž by ohrozila přežití Země, musí potřeba privilegovaného světa klesat. Z toho zase vychází strategie dobrovolné střídmosti. Malé je krásné, psal ekolog Schumacher před čtvrt stoletím. K tomu můžeme dodat, že menší je lepší.

To je třeba zdůraznit: že méně je opravdu lépe. Snad vůbec nejhluběji zakořeněný předsudek v nás je právě představa opaku, že líp znamená víc, že co je dražší, je lepší, že co je náročnější je i pokročilejší. Jenže je zahradní minitraktor s vlečnou sekačkou lepší na čtvrt aru nežli kosa? Jistě poseká trávu rychleji, s menším okamžitým vynaložením námahy. Je ale vysokoškolský učitel nebo spisovatel tak fyzicky zatížený, že potřebuje ušetřit tuto námahu? Ostatně, když započítáme námahu na vydělání těch čtyřiceti či kolika tisíc na traktor, je najednou ta kosa i úspornější. Méně je lépe.

Nejde o to, abychom žili v dobrovolné bídě jako africký vesničan. Naši spotřební úroveň do velké míry určuje společnost prostě tím, že žijeme právě v ní. V bytích mohu zhasínat svědomitěji, ale za okny je Praha zaplavená světly, které svítí celou noc. Je jich daleko víc než je třeba, prý protože Dukovany vyrábějí celou noc a vytvářejí přebytek, když normální spotřeba klesne. Ta světla, třeba světla na dálnici, se netlumí ani v časných hodinách ranních, kdy provoz skoro zcela ustává. Ve výpočtu spotřeby proudu na občana ta světla na dálnici pohtí mé pečlivě zhasínání.

Jenže o to nejde. Smyslem dobrovolné střídmosti není okamžitá úspora energie, nýbrž reorientace občanských postojů. Jde právě o reorientaci, jde o to, aby se lidé naučili být hrdí na to, s jakým málem vystačí, a ne na to, kolik vyplývají. Jde o to, aby lidé byli hrdí, že nemají televizi, ne na to, jak jí mají velkou. Jde o to, aby lidé byli hrdí na to, že ze zásady jezdí vlakem a tramvají, a ne na to, že jezdí autem, které za každý ujetý kilometr spotřebuje 27 násobek energie a způsobí 27 násobně znečištění.

Znamená to pokies životní úrovně? Myslim, že ne. Pokies spotřební úrovně to jistě: o ten jde. Jenže spotřební úroveň a životní úroveň nejsou zdaleka totéž. Pevlil jsem se jednou jako host na přestaveném rychlém člunu amerického námořnictva s výkonem 6000

koňských sil, a také jsem vesloval na šináglu u Žofínského ostrova. Zaznamenal jsem jen určitý rozdíl ve výkonu, ale nezaznamenal jsem žádný rozdíl ve spokojenosti obou posádek. Životní úroveň je otázkou spokojenosti, a ta se stoupajícími nároky obvykle klesá. K životní úrovni patří řada věcí daleko důrazněji než individuální hmotná spotřeba. Patří k ní třeba pocit osobní bezpečnosti. I s nižší spotřební úrovní mám vyšší životní úroveň, když mohu klidně jít večer Kunratickým lesem, než kdybych se po setmění odvážil mimo dům jen se psem a ocelovým bodcem na konci deštníku. Mám vyšší životní úroveň, když se na mne lidé na ulici usmějí a prodavačka u stánku se zeleninou prohodí vřídlné slovo, než kdybych mohl celý stánek koupit a musel snášet ty pohledy zaryté nenávistí, kterou bídí častují bohaté v zemích třetího světa. Mám vyšší životní úroveň, když mohu poslat děti do školy a nedělat si starost, že je o přestávce zastřelí spolužák v hádce o to, kdo má módnější boty. Životní úroveň, to znamená žít bez hladu a strachu, bez bídy a bez špatného svědomí. Vysoká životní úroveň, to nakonec neznamená jen školy a lesy, ale také to, že mohu žít na úrovni své společnosti bez stálé výčitky svědomí, že za mé dobré jídlo zvířata trpí nesmírnou krutostí a lidé třetího světa hladoví, že za můj osobní blahobyt platí zanedbané lesy a devastovaná příroda, že můj příklad vede tento svět ke zkáze. Dobrovolná střídmost, to je především úsilí o čisté svědomí.

Jak usilovat o čisté svědomí? Martin Luther doporučuje statečně hřešit, leč ještě statečněji věnit, a na tom něco je. Mé svědomí

nikdy čisté nebude: i můj nejskromnější život je vykoupen utrpením jiných. Vděčnost za dar života je prvním krokem k jeho obnově. Druhý krok vyjadřuje zásada "Live simply that others may simply live" - Žít prostě, aby druhí mohli prostě žít. Vzpomeňte na to, až se příště polaskáte s kravičkou. Pomyslete přitom třeba na to, že skot má stejnou škálu citů, vzpomínek a nadějí jako *homo sapiens sapiens*, jen omezenější schopnost vyjadřovací. Jak asi žila, jak umírala ta svičková? Či ta vepřová? Vepř prý je ještě inteligentnější než kráva... Nevinnost není v našem dosahu. Zbývá nám žít vděčně, žít prostě - a žít účinně. Totiž my lidé, kteří jsme ve svých dějinách napáchali tolik zla a tak málo dobra, pokud se světa týče, můžeme také udělat tolik dobrého.

To přistupuje třetí zásada: myslet globálně, jednat lokálně. Myslet globálně znamená překonat všechn provincialismus. Jde o to, uvědomit si celkovou situaci lidstva na přelidněné zeměkouli, lidstva, z nějž šedesát procent přežívá na pokraji hladomoru, zdivočelé děti žijí ve smečkách v luxusních velkoměstech - a dvacet procent si vymýšlí, zač jen utrácet. Znamená to uvědomit si nesmírné utrpení mimolidských bližních, krásných a moudrých slonů na pokraji vyhubení - vědí, že jejich dny jsou sečteny a prokazují to svým chováním, jen nevědí proč a co dělat - i utrpení našich nejbližších bližních v tom, čemu říkáme "masná výroba", protože to nechceme označit pravým jménem. Myslet globálně, to znamená nezavírat oči před utrpením, ať je to sebebolestnější. A jednat lokálně: to je právě úkol občanů a mimovládních organizací. Možností jednání se tu nabízí celá řada. Celkem bych je rozdělil na tři skupiny, odlišné, i když se vzájemně prolínají.

Jedna skupina úkolů je být svědomím této společnosti. Jde o to abychom nezapomněli, kdo platí cenu za naši "životní úroveň" a jak vysoká to je cena. Jde o to, abychom nezapomínali na podmínky v naší "masné výrobě", na lesy, které platí za naše plýtvání papírem, za nesmírnou bídu, kterou se vykupuje náš dovoz ze třetího světa. Ano, budeme i pak užívat toho, co nám svět poskytuje. Dokud žijeme ve světě a v těle, nemůžeme se vyhnout spotřebě. Budeme však svět užívat

jinak. Budeme jej užívat vděčně, ne lhotejně, vážit si každého nákladně vykoupeného sousta, neplytvat jím - a nevymýšlet si nové a nové "potřeby", nýbrž usilovat o to, abychom ničím neplýtvali. Totiž co máme, za to svět platí velikou cenu. Tedy první skupina úkolů je učit se vděčnosti, učit se vážit si všeho, co máme.

Pak je tu druhá skupina úkolů. V tržním hospodářství určuje - či měl by určovat - zájem spotřebitele, co se bude vyrábět, co se bude konzumovat, do čeho bude společnost investovat. Spotřebitele je možné manipulovat: obrovský reklamní průmysl je tu jen od toho, aby spotřebitele přesvědčil, aby požadoval to, co mu výrobce nabízí místo toho, co je v jeho zájmu i v zájmu přírody. Je na nás, abychom se nedali zmanipulovat: abychom trvali na tom, že ekologicky výhodná hromadná doprava je nám milejší než ekologicky zhoubná auta, že dáváme přednost lesům, před trojím obalem na sušenkách, kvalitním školám a nemocnicím před sníženou daní. Je to prostě na nás, abychom vytvářeli spotřebitelský nárok na trvale udržitelný život. Je na nás, abychom soustavně odmítali konzumovat cokoliv, co se nám nabízí jen s tím, že je to "nové" či že by nám to soused záviděl...

Třetí skupina úkolů se týká onoho lokálního jednání. Jde o občanskou iniciativu, která obnovuje, ne ničí. Jde o to, abychom svůj čas a úsilí věnovali věcem obecným, ne jen uspokojování vlastních přání. Může to znamenat obnovovat zdevastovaný biotop - třeba vyčišťovat odhzcené pneumatiky z koryta Botiče - a nebo usilovat o novelu příslušného zákona, který by třeba daňově zvýhodnil druhotné užívání ojetých pneumatik - či ještě lépe, užívání dopravních prostředků, které neužívají pneumatiky. Jde však o iniciativu, která mění člověka z líného pozorcovatele

vlastního osudu na jeho tvůrce. Můžeme se tak opravdu stát tvůrci a doufat, že se nám podaří zachránit zemi a lidstvo vzdor všemu, co předpokládají vědci, kteří se zabývají studiem dynamiky dnešní společnosti a dlouhodobou prognostikou? Nevím. Dynamika stoupající spotřeby je hrůzná; je těžké si představit, že by lidstvo, navyklé stoupajícímu konzumu jako droze, dovedlo změnit sebeničivý směr spotřebního vývoje. Je mczné, že pokus kosmu či Boha s bytostí svobodnou, řízenou rozumem a svobodnou vůlí, ne pudem, skončí neúspěchem. Snad někdy v nepříliš vzdálené budoucnosti naši poslední potomci si řeknou, že člověk nedovedl využít svobody, kterou mu Bůh poskytl. Staral se jen o vlastní prospěch, a tudíž vyhy-nul, nutně. Bylo nám cstatně řečeno, že chtěl-li by kdo život svůj zachovati, ztratit jej. Nevím, zda vše naše úsilí ještě může zachránit svět.

Jenže již Immanuel Kant věděl, že člověk, který není ani vševědoucí, ani všemohoucí, nemůže zakládat své jednání na tom, zda může počítat s úspěšným výsledkem. Nikdy nevíme předem, jak to dopadne. Nezbyvá nám než konat dobro jen proto, že je dobré - usilovat o záchranu přírody z lásky k životu a z úcty ke svým mimolidským bližním. Je dobré vytáhnout odhozenou pneumatiku z Botiče, i když je možné, že tam zítra bezohledný motorista hodí další. Třeba je to marné, ale je to dobré. A víme přece jak z pohádek, tak i ze života, že když člověk usiluje o dobro, dostává se mu často zcela nečekané pomoci ve zdánlivě nejbeznadějnějších situacích. To nechme na Bohu - či na přírodě. Starejme se raději o to, abychom se řídili úctou k životu a láskou ke všem bytostem - a doufejme, že to ostatní bude nám přidáno.

EDIČNÍ PLÁN 3. ROČNÍKU OBČASNÍKU FONS - 1993-1994

FONS č.1 - Člověk a příroda - Fr. Urban, Er. Kohák

Vztah k přírodě ze dvou pohledů - ochránářského a etického plus něco navíc.

FONS č. 2 - časopis

S přílohou obsahující deset různých příkladů roverských zkoušek.

FONS č. 3 - Absolutní horizont? - kolektiv autorů

První ze základních principů skautingu - plnění povinnosti vůči Bohu.

FONS č. 4 - Vltava 93 - Expediční kniha

Expedice jako výchovný prostředek pardubických roverů.

FONS č. 5 - Obálkový puřák - Mirko Vosátka - Grizzly

Jak a co lze dělat a zažít na roverském putování, které vedou obálky.

FONS č. 6 - časopis

S přílohou jak různí z nás začínali s vedením roverů.

FONS č. 7 - Roverské pěšiny - Ladislav Rusek - Šaman

Zamyšlení nad tím jak by mohly vypadat naše roverské pěšiny.

FONS č. 8 - Výstroje - Ctirad Piskač

Spacáky, batohy, stany, vařiče... a jak se v tom všem orientovat.

FONS č. 9 - časopis

A v příloze větší, náročnější hry na roverský tábor.

Pro předplatitele ještě dáreček navíc.

CO JE MOŽNÉ SI OBJEDNAT ZE STARÝCH ČÍSEL

FONS roč. 2, č. 1 - časopis

(8 Kč a 8 Kč poštovné)

FONS roč. 2, č. 2 - časopis

(8 Kč a 8 Kč poštovné)

FONS roč. 2, č. 4 - Dopisy roverům - Mirko Vosátka

(15 Kč a 8 Kč poštovné)

Veronika Macháčková

Nový lesík 1

Praha 6

162 00

Zaujala vás zmínka o knize
"MYSLET JAKO HORA" ?
Rádi byste jí měli ve své knihovničce?
Jestliže ano, pak napište či zajděte do
PRODEJNY:

ORIN

Prodej potřeb pro oddíly, kluby, osady i samotáře

dobrodružná literatura, filosofická literatura
skautské, tábornické, ochrannářské, trampské a jiné příručky
a časopisy

malonákladové a samizdatové časopisy a knihy

tábornické diplomy, pohledy a jiné tiskoviny

kroniky, deníky, zápisníky

foglarovské a skautské odznaky

zpěvníky, mapy, společenské a fantasy hry

antikvární knihy, prodejní minigalerie

koutek pro foglarovce - sběratele

tábornická výstroj a výzbroj (i komisi prodej)

junácké potřeby

též zásilkový prodej

ORIN
Křížová 8/188
Praha 5 - Radlice
150 00

otevřeno:
pondělí 10 - 18
úterý 7 - 19
středa 10 - 18
čtvrtek 10 - 18

CO VÁS ČEKÁ A NEMINE, JÉMINE

- podzimní číslo občasníku s přílohou obsahující deset různých příkladů roverských zkoušek
- speciál "Absolutní horizont?" věnovaný prvnímu ze základních principů skautingu - plnění povinností vůči Bohu (Pravdě a Lásce)
- speciál, který je expediční knihou pardubických roverů a rangers

JAK SI PŘEDPLATIT FONS?????????

Máte v podstatě tři možnosti. Předplatit si celou produkci Fons, nebo pouze občasníky, či jen speciální čísla. Nejmenší suma, kterou můžete poukázat je 50 Kč,-. Celá roční produkce se počítá nejvíce na 80,- Kč. Na každé zásilce najdete údaj, kolik peněz Vám z předplatného ještě zbývá. Bude-li se údaj blížit k nule, znamená to, že Vaše konto již bude vyčerpáno. Budete-li chtít dál občasník odebírat je nutno poslat další peníze. Sumu poukažte na konto: Roman Šantora, Tylova 889, 251 01 Říčany, číslo 1514131-504/0600, adresa peněžního ústavu : AGB Říčany, Masarykovo nám. 34, 251 01 Říčany. Nejlépe je poslat peníze přes jakoukoli pobočku AGB nebo přes jinou banku, samozřejmě můžete i poštovní poukázkou, ale ta nás připraví o část Vámi zaslanych peněz. O zaplacení předplatného informujte redakci. Informace by měla obsahovat tyto údaje: jakou variantu chcete odebírat, rodné číslo!!! a přesnou adresu (za výpisu z banky není adresa uvedena).

TIRÁŽ

FONS: občasník roverských kursů lesních škol, určený pro vůdce RS

redakční skupina: Veronika Macháčková - Berda

Roman Šantora - Bobo

Marek Bárta

kontaktní adresa: Veronika Macháčková - Berda

Nový lesík 1

162 00 Praha 6

tel: 02/35 19 107

případný fax: udejte název FONS, o odeslání kontaktujte
číslo: 02/0424224114

Počet výtisků: 800

Texty neprocházejí jazykovou úpravou.
Občasník není výdělečně činný.

Podávání novinových zásilek povoleno Ředitelstvím pošt Praha č.j.
330/93 - NP ze dne 4.3. 1993